

Structuurvisie Den Haag Zuidwest

Notitie reikwijdte en detailniveau

projectnummer 0462353.100
definitief
27 mei 2021

Structuurvisie Den Haag Zuidwest

Notitie reikwijdte en detailniveau

projectnummer 0462353.100

definitief
27 mei 2021

Auteurs

drs. T. Artz
W.J. Daggenvoorde MSc

Opdrachtgever

Gemeente Den Haag
Spui 70
2511 BT 's-Gravenhage

datum vrijgave
17-05-2021

beschrijving revisie
Definitief

gecontroleerd
H.W. Lindeboom

vrijgave
T. Artz

Inhoudsopgave	Blz.
Leeswijzer	1
1 Inleiding	2
1.1 Aanleiding: het verbeteren van de leefbaarheid in Zuidwest	2
1.2 De Structuurvisie	3
1.3 M.e.r.-plicht	3
1.4 Relatie tussen de plannen en besluiten in Zuidwest	4
1.5 Welke rol speelt het MER+	4
1.6 Procedurestappen en uw inbreng	5
2 Zuidwest in vogelvlucht	7
2.1 Historische ontwikkeling	7
2.2 De staat van de leefomgeving	7
3 Ambities en opgaven voor Zuidwest	13
3.1 Ambities voor Zuidwest	13
3.2 Vier grote opgaven centraal in Zuidwest	15
4 Studiegebied, referentiesituatie en raakvlakprojecten	18
4.1 Plangebied en studiegebied	18
4.2 Referentiesituatie en raakvlakprojecten	18
4.3 Planvoornemen	20
5 Methodologie van dit MER+	23
5.1 Beoordelingskader	23
5.2 Hoe komt de beoordeling voor de huidige situatie en referentiesituatie tot stand?	25
5.3 Beoordeling keuzes binnen de grote opgaven voor Zuidwest	27
5.4 Het bepalen van een Voorkeursalternatief	30
Bijlage I - Opgaven per ambitie	
Bijlage II - Indicatoren per ambitie	

Leeswijzer

Deze Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) bestaat uit 5 hoofdstukken:

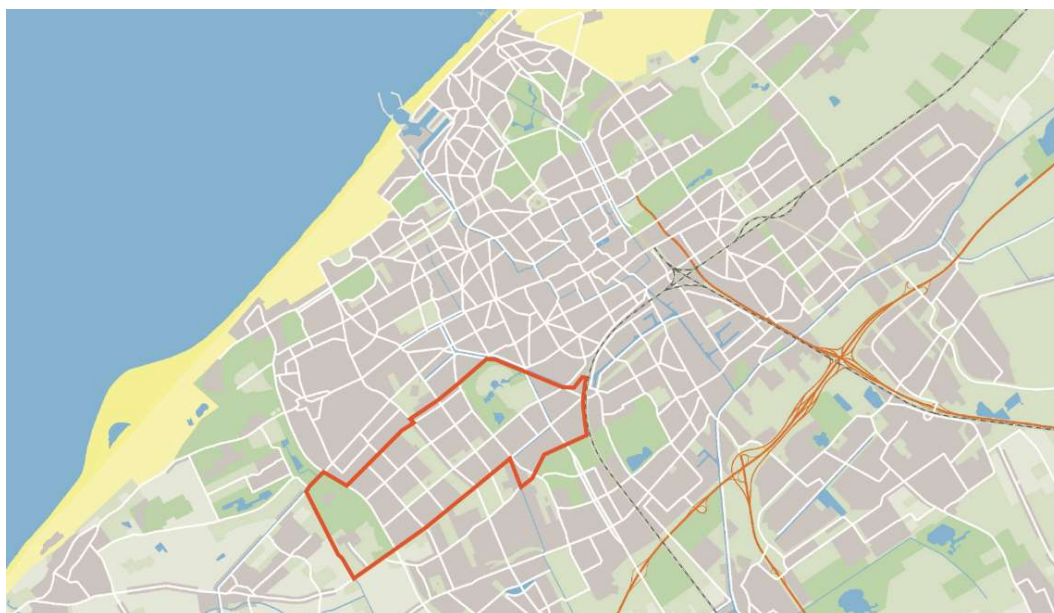
1. In hoofdstuk 1 wordt ingegaan op de Structuurvisie voor Den Haag Zuidwest en de m.e.r.-plicht daarbij.
2. Vervolgens wordt in hoofdstuk 2 de huidige situatie in Zuidwest geschetst.
3. In hoofdstuk 3 worden de ambities en opgaven voor de Structuurvisie van Zuidwest beschreven.
4. Daarna worden in hoofdstuk 4 het studiegebied, de referentiesituatie en de raakvlakprojecten toegelicht.
5. Tot slot wordt in hoofdstuk 5 de onderzoeksopzet van het MER+ beschreven.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding: het verbeteren van de leefbaarheid in Zuidwest

Den Haag Zuidwest is een omvangrijk naoorlogs woongebied met circa 67.000 inwoners. De wijk heeft een weidse opzet met lanen, singels, parken en pleinen. Het groene karakter is een belangrijke kwaliteit van Den Haag Zuidwest.

Den Haag Zuidwest staat echter voor grote opgaven. Door demografische ontwikkelingen en volkshuisvestingsbeleid is de wijk veranderd in een wijk met relatief veel sociaal-maatschappelijke achterstanden. Het gebied scoort op aspecten als werkloosheid, leefbaarheid en onderwijsachterstanden minder dan de rest van de stad. Daarnaast is de woningvoorraad eenzijdig, deels verouderd en is het voorzieningenaanbod verschaald.

Figuur 1.1 De ligging van de wijk Zuidwest in Den Haag (bron: gemeente Den Haag)

Ondanks vele inspanningen de afgelopen decennia gaat het op veel plekken in Zuidwest nog steeds niet goed. De gemeente wil daarom de leefbaarheid in Zuidwest verbeteren.

Naast een sociaal-economische opgave staat Zuidwest ook voor een aantal andere opgaven/transities. De druk op de woningmarkt en aanhoudende groei van de stad vraagt om nieuwe woningen en herstructurering van verouderde woningen. Den Haag moet klimaatneutraal zijn in 2050 en de stad is bezig met een transitie naar duurzame mobiliteit met minder focus op de auto.

Om de leefbaarheid in Zuidwest aan te pakken, en hierbij gebruik te maken van de meekoppelkansen die ontstaan vanuit de geschetste grote opgaven/transities, stelt de gemeente een Structuurvisie voor Zuidwest op.

1.2 De Structuurvisie

De opgaven en wijze waarop het verbeteren van de leefbaarheid hand in hand kan gaan met de diverse andere opgaven waar de stad en het gebied specifiek voor staan, staan centraal in de Structuurvisie van Zuidwest. Zo staan in de visie de ambities voor de wijk benoemd en welke keuzes gemaakt moeten worden om deze te realiseren.

De Structuurvisie voor Den Haag Zuidwest wordt een samenhangende en integrale visie op de leefomgeving. Dit betekent dat de Structuurvisie zich niet alleen richt op een verbetering van de sociaal-economische leefbaarheid, maar ook andere opgaven (zoals de woningbouwopgave en verduurzaming) meeneemt. De centrale ambitie hierbij is:

“Den Haag Zuidwest transformeert van een kwetsbaar gebied in een aantrekkelijk, vitaal, veerkrachtig en duurzaam Haags woongebied, met meer werkgelegenheid, hoge onderwijsambities, versterking van voorzieningenniveau, betere bereikbaarheid en een divers woningaanbod”.

De visie wordt geen dichtgetimmerd verhaal. Bewust wordt ruimte open gelaten voor nadere invulling, die voortvloeit uit samenwerking met of initiatieven van andere partijen, bewoners en bedrijven. Ook is er geen rechte lijn van nu naar het behalen van de ambities. De wereld van morgen is al moeilijk te voorspellen, laat staan die van 2040. Daarom moet de visie, en daarbij ook het MER, flexibiliteit bieden om met alle onzekerheden die er nog zijn en gaan komen toch op het (zoveel mogelijk) behalen van de ambities te koersen.

1.3 M.e.r.-plicht

In de Wet milieubeheer is vastgelegd dat kaderstellende plannen voor (mogelijk) m.e.r.-plichtige activiteiten de procedure van de milieueffectrapportage (m.e.r.)¹ doorlopen moet worden. Het doel van de m.e.r. is het milieubelang volwaardig en vroegtijdig in de plan- en besluitvorming mee te nemen. De Structuurvisie voor Zuidwest wordt kaderstellend voor m.e.r.-plichtige activiteiten en is daardoor m.e.r.-plichtig.

Daarnaast is onderdeel van Zuidwest ook de bouw van circa 3.500 woningen in het gebied Dreven, Gaarden en Zichten. Hiervoor wordt een bestemmingsplan/omgevingsplan voorbereid. De omvang van deze concretere ontwikkeling leidt tot een mogelijke grote impact op de fysieke leefomgeving. Hoewel formeel een m.e.r.-beoordeling geldt, is vanwege omvang een directe m.e.r.-plicht logisch.

Tot slot is voor de plannen in Zuidwest niet uit te sluiten dat mogelijke significant negatieve effecten op Natura 2000-gebieden aanwezig zijn. Om deze redenen is het vanuit de Wet natuurbescherming ook verplicht een m.e.r.-procedure te doorlopen.

De m.e.r.-plicht houdt in dat een m.e.r.-procedure moet worden doorlopen, met als resultaat een milieueffectrapport (plan-MER) dat met de ontwerp-Structuurvisie ter inzage wordt gelegd. Hetzelfde milieueffectrapport wordt ook gebruikt voor het bestemmingsplan/omgevingsplan Dreven, Gaarden en Zichten en kan een basis vormen voor andere ontwikkeling die ook onderdeel waren van de Structuurvisie Zuidwest. Het is naast een plan-MER bij de Structuurvisie Zuidwest

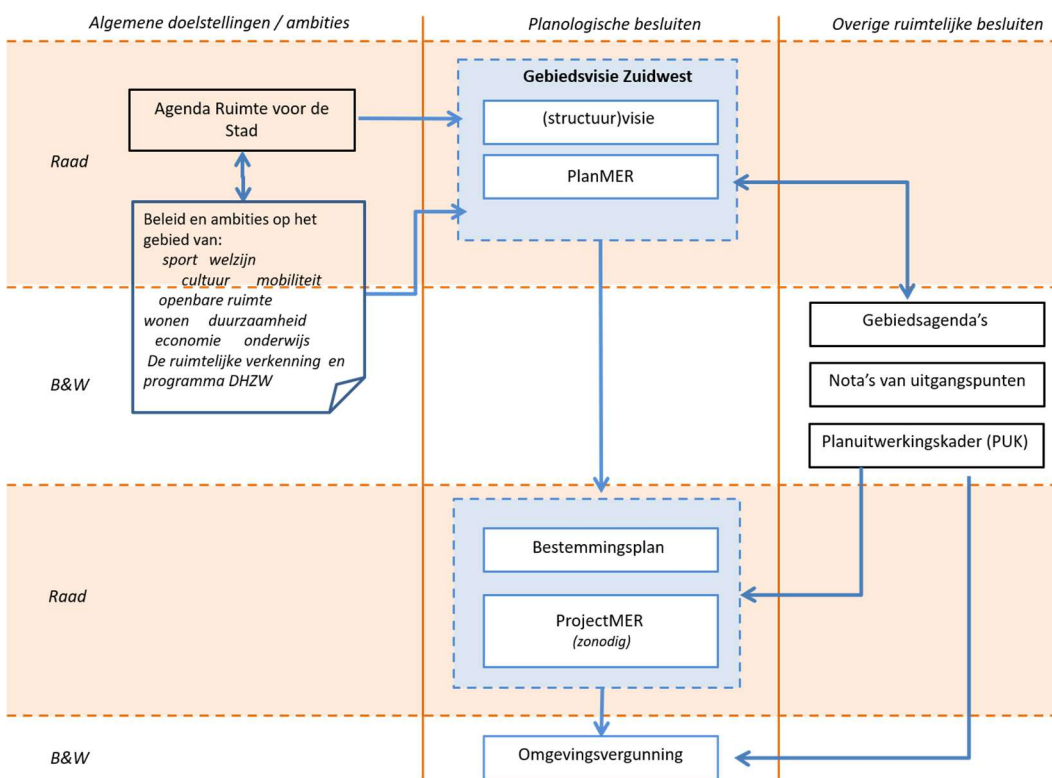
¹ Het is gebruikelijk de afkortingen (de) m.e.r. en (het) MER te gebruiken. De afkorting m.e.r. met kleine letters en puntjes ertussen staat voor de volledige procedure, de milieueffectrapportage. MER met hoofdletters, zonder puntjes staat voor het milieueffectrapport, het rapport dat hierbij opgesteld wordt.

een project-MER bij de ontwikkeling in Dreven, Gaarden en Zichten en als basis te gebruiken voor eventuele vervolgbesluiten binnen het plangebied.

Omdat Zuidwest voor nadrukkelijke opgaven staat met betrekking tot het economische en sociale domein wordt dit niet een MER, maar een MER+ genoemd. Met het MER+ wordt een extra kwaliteitsslag geleverd voor thema's zoals leefbaarheid, gezondheid, ruimtelijke kwaliteit, energie en circulair bouwen.

1.4 Relatie tussen de plannen en besluiten in Zuidwest

In Zuidwest spelen diverse plannen, projecten en overige besluiten tegelijkertijd. In de figuur is versimpeld schematisch de onderlinge relaties weergegeven. In het MER+ zal dit nader geduid worden. Van belang is dat de Structuurvisie Zuidwest het overkoepelend beeld schetst, maar dat tegelijkertijd ook diverse ruimtelijke besluiten (zoals de Gebiedsagenda's en de ontwikkeling van Dreven, Gaarden en Zichten) deels parallel gewoon doorgaan.

1.5 Welke rol speelt het MER+

In het MER+ wordt de impact van de plannen in de Structuurvisie voor Zuidwest op de leefomgeving beoordeeld. De effectbeoordeling vindt plaats op basis van modelonderzoek, theorie en 'expert judgement'. Deze effectbeoordelingen helpen bij het maken van keuzes in de Structuurvisie. Door voorafgaand aan het maken van de definitieve keuzes de effecten op de leefomgeving in beeld te brengen, kunnen de milieueffecten ook daadwerkelijk meegewogen worden in de besluitvorming.

De beoordeling van de effecten op de leefomgeving is dan niet een toets achteraf, maar vormt een bepalend onderdeel bij het opstellen van de Structuurvisie. De rol die het MER+ speelt is in de volgende vijf punten uiteengezet:

- Inzicht of er sprake is van (mogelijke) **effecten** van de plannen voor Zuidwest op de fysieke leefomgeving
- Inzicht in **maatregelen** om de kwaliteit van de fysieke leefomgeving te verbeteren en/of negatieve effecten zoveel mogelijk te voorkomen.
- Inzicht in welke **alternatieven** onderzocht zijn om tot een zo'n optimaal mogelijke kwaliteit van de fysieke leefomgeving en de grootste bijdrage aan het realiseren van de ambities te komen.
- Een **spelregelkader** waarin maatregelen zijn opgenomen om de bovenstaande aspecten te borgen in de **Omgevingsvisie** en later nog te nemen **ruimtelijke besluiten**
- Een aanzet tot het programma om de beschreven effecten en effectiviteit van de maatregelen te **monitoren** en waar nodig bij te sturen

Figuur 1.2 De rol van het MER+

In het MER+ worden verschillende alternatieven getoetst op (mogelijke) effecten op de leefomgeving. Het onderzoeken van verschillende alternatieven draagt bij aan het keuzeprocess voor de Structuurvisie.

Op basis van deze effectbeoordeling wordt advies gegeven over mogelijk maatregelen om de kwaliteit van de leefomgeving te verbeteren en/of negatieve effecten te voorkomen. Deze maatregelen kunnen in de Structuurvisie worden opgenomen als een spelregelkader. Dit betekent dat de Structuurvisie randvoorwaarden stelt aan toekomstige ontwikkelingen om zo de kwaliteit van de leefomgeving te waarborgen. Met deze spelregels en randvoorwaarden wordt ook invulling gegeven aan de mogelijkheid om dit MER ook als basis te gebruiken bij toekomstige concretere ontwikkelingen waarvoor ruimtelijke besluiten worden opgesteld.

In het bijzonder zijn deze randvoorwaarden en spelregels ook getoetst op het eerste concrete ruimtelijke plan: Dreven, Gaarden en Zichten. Hiervoor is vanwege de grote omvang (circa een derde van de woningbouwopgave) ook specifiek onderzoek verricht, zie ook hoofdstuk vijf).

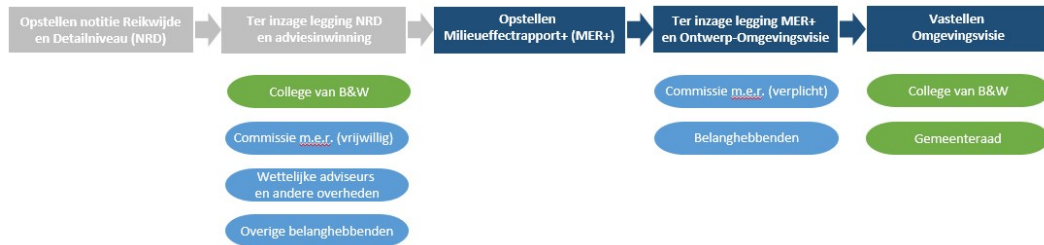
Tot slot wordt in het MER+ ook een aanzet gedaan voor monitoring. De indicatoren die gebruikt zijn in de effectbeoordeling kunnen, ook nadat de Structuurvisie is vastgesteld, in de gaten worden gehouden. Indien nodig kan de Structuurvisie bijgestuurd worden. In het MER+ zal advies worden gegeven over de relevante thema's om te monitoren en hoe dit ingestoken kan worden.

1.6 Procedurestappen en uw inbreng

In het kader van de Structuurvisie zal participatie plaatsvinden om de inhoud van de Structuurvisie mede vorm te geven. Daarnaast zijn er in de m.e.r.-procedure verschillende momenten om zienswijzen in te dienen. Deze momenten worden hieronder toegelicht.

Bij het opstellen van het MER+ hoort een officiële procedure. Deze is gelijk aan de m.e.r.-procedure en bestaat uit de volgende stappen:

Figuur 1.3 Stappen in de m.e.r.-procedure

Het opstellen en ter inzage leggen van deze notitie Reikwijdte en Detailniveau

De eerste stappen in de procedure betreft het opstellen en de terinzagelegging van deze notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD). De NRD vormt de eerste formele stap van de m.e.r.-procedure en is bedoeld om bekend te maken dat de m.e.r.-procedure wordt doorlopen en aan te geven hoe het verdere proces van Structuurvisie en m.e.r. wordt ingestoken. In een NRD wordt de afbakening (reikwijdte) van de m.e.r. beschreven: welke thema's, alternatieven en ambities worden beoordeeld? Daarnaast wordt beschreven hoe het MER+ wordt uitgevoerd (het detailniveau).

Hoe kunt u een zienswijze indienen?

Gedurende 6 weken wordt de NRD ter inzage gelegd. De NRD is te vinden op www.denhaag.nl, www.overheid.nl, in de Staatscourant en in het Gemeenteblad. In een periode van 6 weken hebben burgers en andere belanghebbenden de mogelijkheid om een zienswijze in te dienen bij het college van burgemeester en wethouders. Deze zienswijze kan digitaal of schriftelijk worden ingediend. Daarnaast worden adviezen ingewonnen bij overlegpartners van de gemeente.

De ingekomen zienswijzen die tot wijzigingen leiden worden betrokken bij het verdere proces van de m.e.r. De beantwoording van de zienswijzen wordt daarvoor eerst ter besluitvorming voorgelegd aan het college om te voorkomen dat mensen lang op een reactie moeten wachten.

Opstellen MER+ en terinzagelegging met de ontwerp-Structuurvisie

Op basis van de NRD en de informatie uit de zienswijzen worden de benodigde onderzoeken voor het MER+ uitgevoerd en het MER+ zelf geschreven. De benodigde onderzoeken voor het MER+ worden waar mogelijk in samenhang met de onderzoeken voor de Structuurvisie uitgevoerd. Als het MER+ en de ontwerp-Structuurvisie af zijn, worden deze door het college van burgemeester en wethouders vrijgegeven voor inspraak. Hierop kan iedereen die dat wil een zienswijze indienen. Daarnaast kunnen overlegpartners van de gemeente ook een zienswijze indienen.

Ook wordt het MER+ aan de Commissie voor de milieueffectrapportage voorgelegd. Deze Commissie geeft een onafhankelijk advies over het MER+. De gemeente kan het advies verwerken of gemotiveerd van het advies afwijken.

Vaststellen Structuurvisie door de gemeenteraad van Den Haag

Vervolgens zal de Structuurvisie tezamen met het MER+ via het college van burgemeester en wethouders aan de gemeenteraad van Den Haag worden voorgelegd. Uiteindelijk wordt alleen de Structuurvisie door de gemeenteraad vastgesteld. Er is geen mogelijkheid tot beroep op het MER+ en de Structuurvisie.

2 Zuidwest in vogelvlucht

Den Haag Zuidwest kenmerkt zich door een weidse opzet met lanen, singels, parken en pleinen. Het groene karakter is een belangrijke kwaliteit van Den Haag Zuidwest. Daarnaast zijn er in de wijk veel maatschappelijke voorzieningen zoals sport- en zorgvoorzieningen. Enkele kenmerken van het gebied zijn:

- 67.290 inwoners
- ruim 32.000 woningen waarvan circa 70% corporatiebezit
- 3 voortgezet onderwijs scholen, 25 basisscholen en 12 speciaal onderwijs scholen
- 8 huisartspraktijken
- 21 sportclubs, waarvan 15 voetbalclubs
- Ruim 1.800 reizigers per dag bij station Moerwijk (in de situatie voor COVID-19)

2.1 Historische ontwikkeling

Den Haag Zuidwest is, met uitzondering van een deel van Moerwijk, een naoorlogse wijk. De wijk werd gebouwd voor de middenklasse in een tijd van 'werken aan en geloof in een betere toekomst'. Door de vele jonge gezinnen in de wijk werd Zuidwest een bruisende wijk voor de middenstand. Vanaf de jaren '80 vertrokken veel bewoners van de wijk naar nieuwbouwwijken. In Zuidwest vestigden zich vervolgens sociaal zwakkere groepen. Vanaf de jaren '90 is door corporaties en de gemeente samengewerkt om de eenzijdige woningvoorraad aan te pakken en de (dreigende) neerwaartse spiraal te keren. Dit grootschalige onderhoud en de herstructurering hebben geresulteerd in nieuwe woonmilieus, bijvoorbeeld in Morgenstond Midden, Moerwijk Zuid en De Raden.

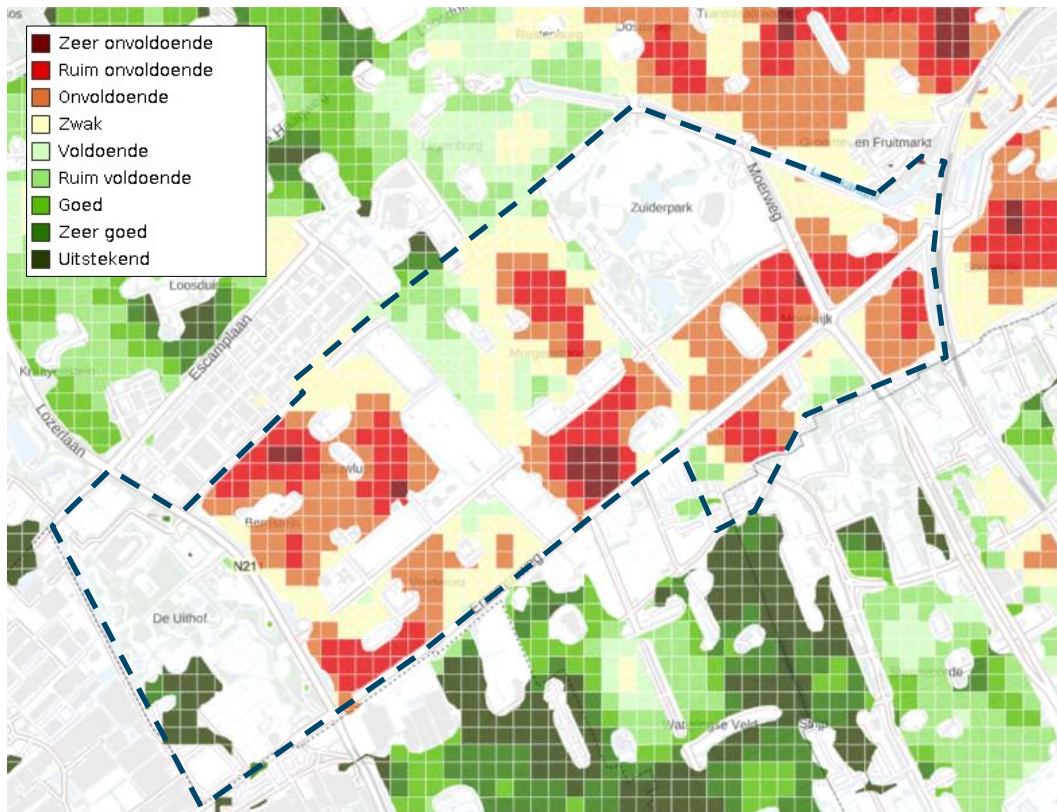
De herstructurering van de woningen in het bezit van een woningcorporatie is echter vanaf 2008 vrijwel stil komen te liggen door de financiële en economische crisis. Daarnaast is in 2013 de verhuurdersheffing ingevoerd waardoor verhuurders een heffing moeten betalen over de waarde van hun sociale huurwoningen. Om de wijkvernieuwing een nieuwe impuls te geven is in 2014 de Wijkontwikkelingsmaatschappij (WOM) Den Haag Zuidwest opgericht. Met de oprichting van dit samenwerkingsverband tussen de gemeente Den Haag en woningcorporatie Vestia is tijdens de crisis nog een aantal herstructureringsprojecten voltooid.

2.2 De staat van de leefomgeving

In de vorige paragraaf zijn kort de aanwezige structuren geschetst van Zuidwest. Deze paragraaf geeft aan de hand van diverse thema's van de (fysieke) leefomgeving een kenschets van de leefkwaliteit van het gebied.

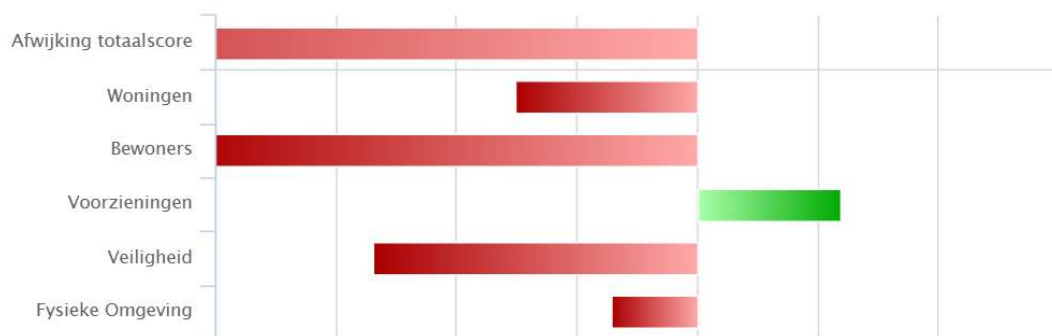
2.2.1 Leefbaarheid

De leefbaarheid en het verouderde en weinig diverse woningaanbod zijn de voornaamste reden voor de herstructurering van Zuidwest. De Leefbaarometer (figuur 2.1) geeft een beeld van de beleving van de leefbaarheid in Zuidwest. De Leefbaarometer geeft een inschatting van de leefbaarheid op basis van vijf dimensies: woningen, bewoners, voorzieningen, veiligheid en fysieke omgeving. De score van de Leefbaarometer loopt van zeer onvoldoende (1) tot uitstekend (9). Dit is een totaalscore ten opzichte van het landelijk gemiddelde. Meer informatie over de Leefbaarometer is [hier](#) te vinden.

figuur 2.1 Leefbaarheid in Den Haag Zuidwest (2018, Leefbaarometer)

Uit de figuur 2.1 komen de onvoldoende scorende buurten van Zuidwest duidelijk naar voren, met name het verschil met de omliggende delen van de stad die beter scoren is zichtbaar. Van de vijf dimensies scoort alleen de dimensie voorzieningen veelal positief. De overige dimensies (met name woningen, bewoners en fysieke omgeving) scoren zeer onvoldoende, zie ook een voorbeelduitsnede van één gebied in Zuidwest.

Figuur 2.2 Specificatie van de leefbaarometer voor een van de gebieden in Zuidwest

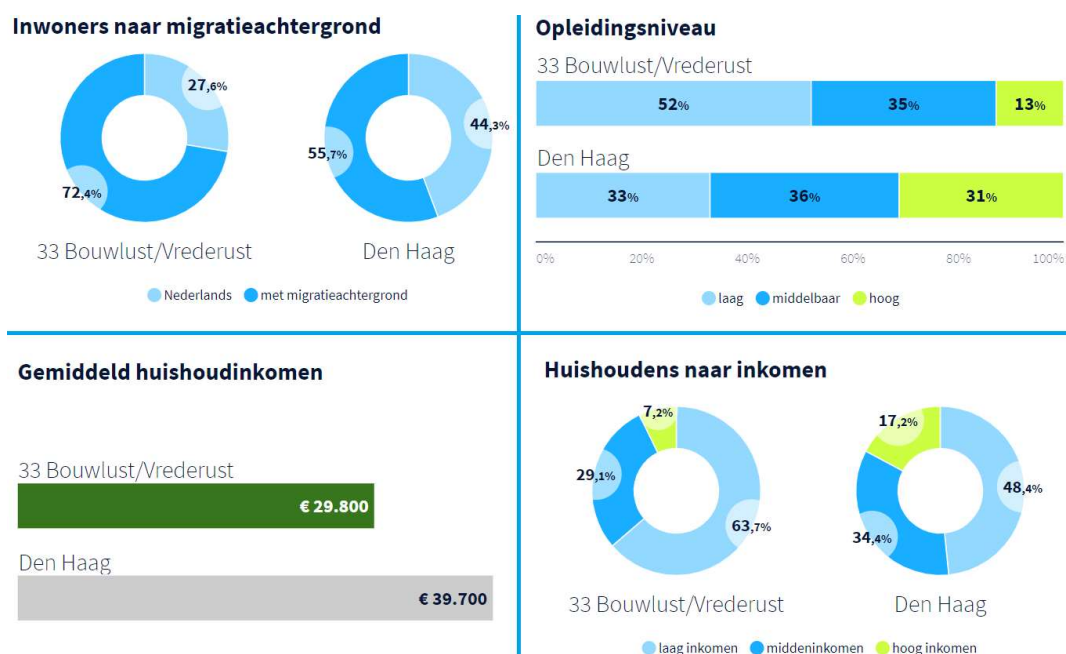
In het MER+ wordt de leefbaarheid van het gebied nader uitgewerkt. Dan wordt ook specifieker ingegaan op de afzonderlijke delen (zoals geluid, luchtkwaliteit, sociale en externe veiligheid, etc.).

2.2.2 Woningen en bewoners

Het huidige woningaanbod is eenzijdig en deels verouderd. Circa 70% van het woningaanbod in Zuidwest is sociale woningbouw. Ondanks dit relatief hoge percentage is er een nijpend tekort aan sociale woningbouw in Den Haag waardoor het toevoegen van sociale huurwoningen ook in Zuidwest is vastgelegd in de Woonagenda 2020-2023.

In figuur 2.3 staan enkele karakteristieken van Zuidwest (met als referentiewijk Bouwlust/Vredenoord, dit is representatief voor Zuidwest). De gepresenteerde cijfers betreffen de meest in het oog springende verschillen met het gemiddelde in Den Haag.

In Zuidwest is het percentage bewoners met een migratieachtergrond significant hoger dan in de rest van Den Haag. Ook het opleidingsniveau blijft achter bij het gemiddelde in Den Haag, waarbij vooral het lage aandeel hoger opgeleiden opvalt. Ook het gemiddelde inkomen per huishoudens per jaar is een stuk lager (circa € 10.000 per jaar).

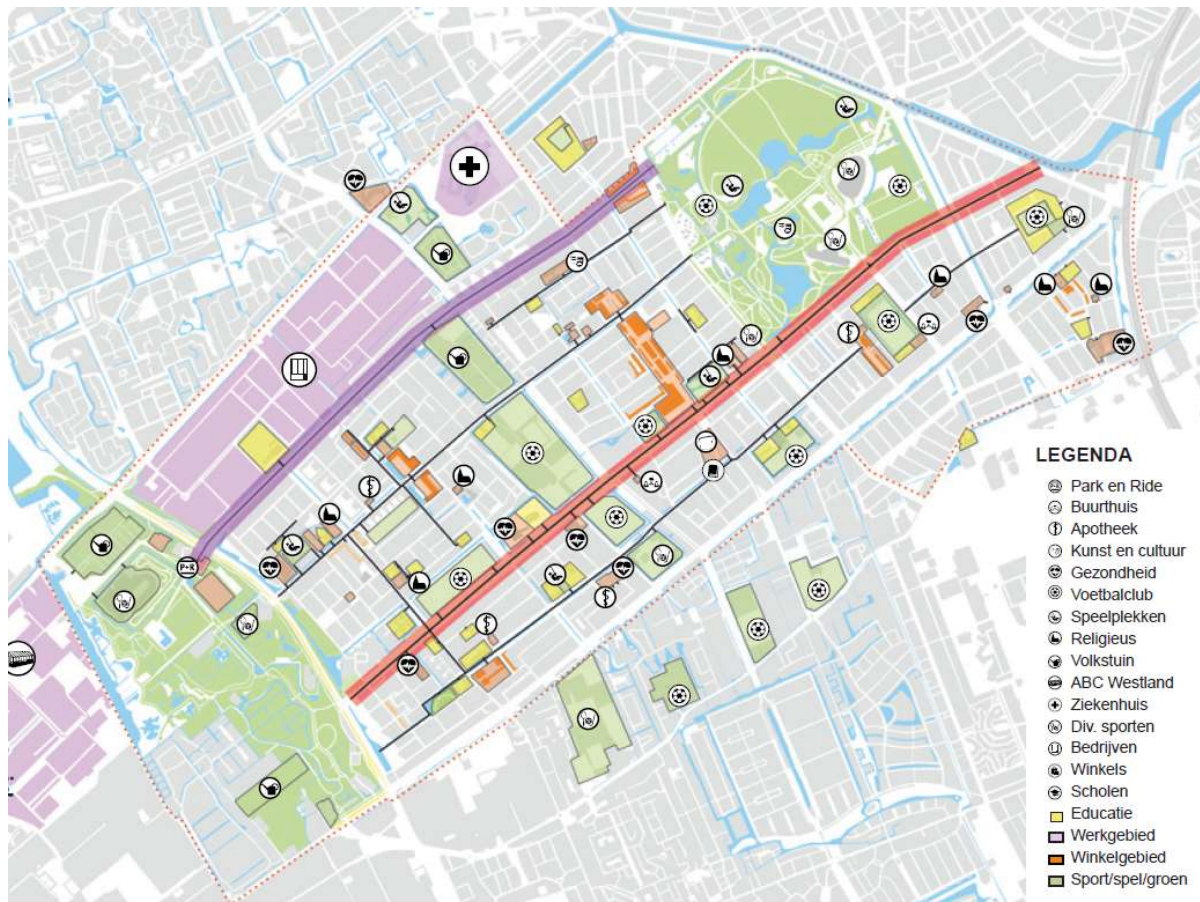
figuur 2.3 Enkele afwijkende karakteristieken van Zuidwest ten opzichte van Den Haag gemiddeld

2.2.3 Voorzieningen

De voorzieningen in Zuidwest zijn geclusterd rond buurtcentra zoals Leyweg, Zuiderpark en langs de Melis Stokelaan. Echter is in een aantal winkelcentra en kleinschalige winkelstrips in plinten van woningblokken relatief veel leegstand. Dit betreft met name leegstand van detailhandel. Wel is er in Zuidwest een breed aanbod aan maatschappelijke voorzieningen. Zo zijn er veel sociaal-maatschappelijk ondersteunende voorzieningen, zorginstellingen en sportvoorzieningen. Er zijn met name veel voetbalverenigingen: van de 21 sportclubs in Zuidwest zijn 15 gericht op voetbal.

In Zuidwest zijn drie scholen voor voortgezet onderwijs (vmbo), 25 basisscholen en 12 scholen voor speciaal onderwijs. Onderwijsvoorzieningen van hoger niveau (Havo-VWO en MBO/HBO) liggen buiten Zuidwest. De huidige voorzieningen in de wijk staan in de volgende figuur.

figuur 2.4 De huidige voorzieningen in Zuidwest en de nabije omgeving (bron: bestemming Zuidwest gebiedsverkenning)

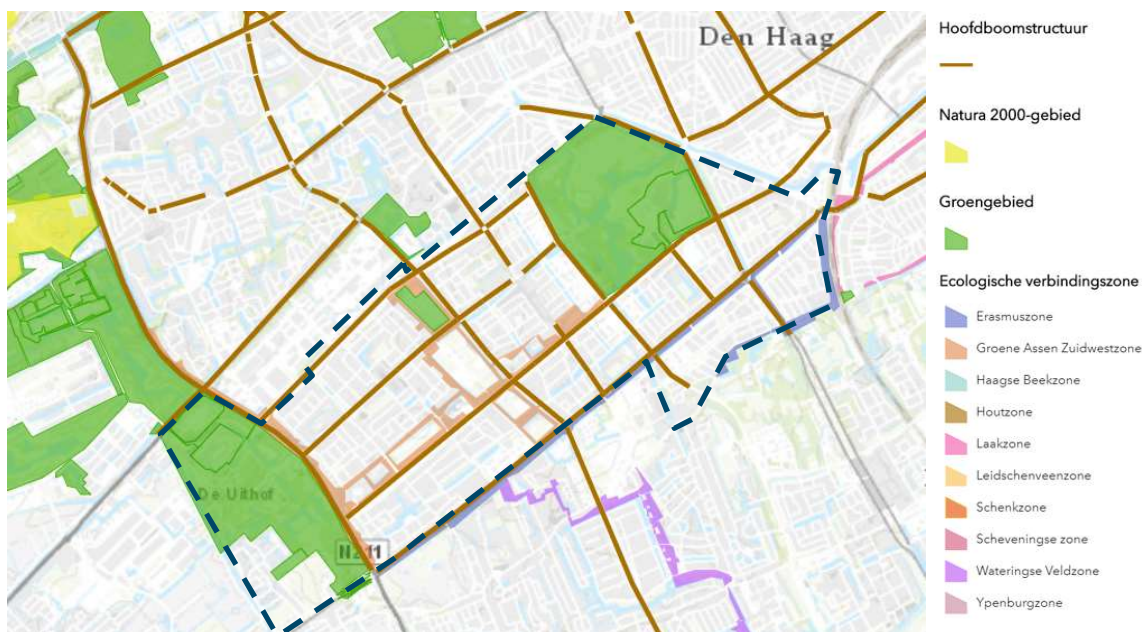
2.2.4 Stedelijk groen

Zuidwest is één van meest groene wijken van de stad, met een helder raamwerk en weidse opzet van lanen, singels, parken en pleinen. Dit zorgt ervoor dat Zuidwest nog steeds voelt als een groene stadsoase. Grote groene plekken zijn De Uithof en het Zuiderpark. Verder zijn sportvoorzieningen en volkstuinen aanwezig, die weliswaar een groen uiterlijk hebben, maar weinig bijdragen aan de groenbeleving.

Ondanks de grote hoeveelheid groen is niet al het groen 'beleefbaar'. Op veel plekken valt de groene structuur samen met verkeersaders of private functies als sportvelden en volkstuinen, daardoor heeft het groen op veel plekken weinig gebruikswaarde. Op het niveau van het bouwblok is er een overmaat aan groene ruimtes, die vaak geen duidelijk eigenaarschap hebben en een sleetse uitstraling hebben.

Op verschillende schaalniveaus liggen er opgaven om het groen, ecologisch en qua gebruik te versterken, zodat ook in de toekomst Zuidwest de klimaatbestendige groene woonwijk van Den Haag blijft.

Het groen in de wijk heeft ook een belangrijke functie voor de biodiversiteit. De groene lanen, singels en parken vormen ecologische verbindingzones. De Uithof staat door middel van een ecologische verbindingzone in verbinding met het Natura 2000-gebied Solleveld & Kapittelduinen, zie onderstaande figuur.

figuur 2.5 De groengebieden en ecologische verbindingzone in Zuidwest (bron: gemeente Den Haag)

2.2.5 Duurzaamheid en energie

In Den Haag Zuidwest staan voor de komende jaren veel ondergrondse vervangingsopgaven op de planning: rioleringen en waternetten moeten vervangen worden, gasleidingen moeten vervangen worden voor duurzame warmte. Ook zijn veel bomen aan het eind van hun levensduur en deze zullen worden vervangen. Deze transformatie van de ondergrond en de openbare ruimte, evenals de vervanging en renovatie van de woningvoorraad, biedt enorme kansen om een grote verduurzamingslag te maken in Zuidwest.

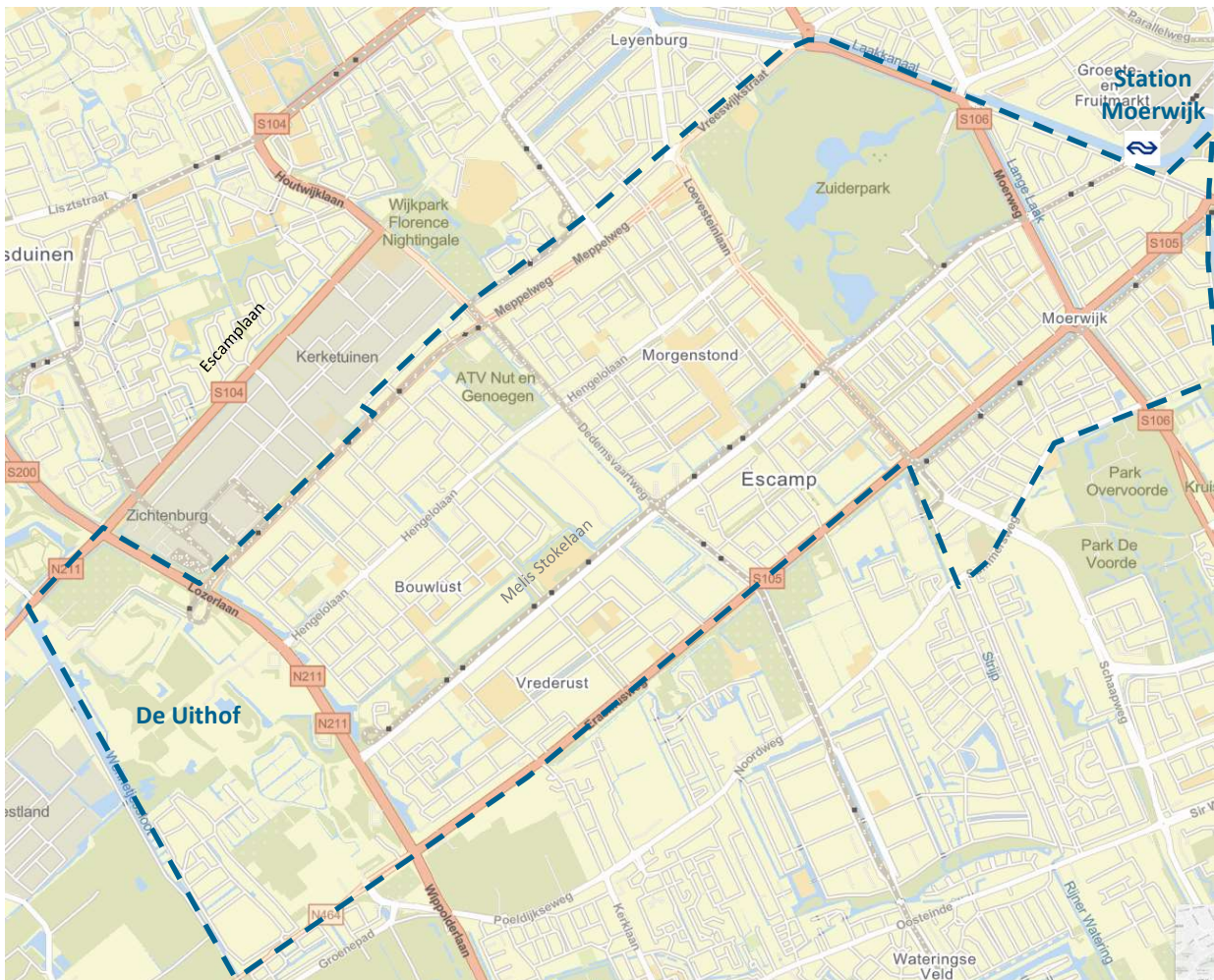
Zuidwest is daarom ook aangewezen als één van de pilotgebieden voor energietransitie. Enkele concrete ontwikkelingen die al in gang zijn gezet zijn, zijn de realisatie van de eerste geothermiebron van Den Haag nabij het ziekenhuis Leyenburg en het aansluiten van delen van Bouwlust op een duurzaam warmtenet.

Naast de energietransitie bestaan er in Zuidwest duurzaamheidsambities met betrekking tot de circulaire economie en klimaatadaptatie.

2.2.6 Bereikbaarheid

Zuidwest is bereikbaar met het openbaar vervoer, fiets en auto, zie figuur 2.6. Aan de oostzijde van het plangebied bevindt zich het NS-station Moerwijk. Hier vertrekken sprinters naar Dordrecht (via Delft en Rotterdam) en Den Haag Centraal (via Holland Spoor). Door Zuidwest lopen ook diverse tramlijnen (9 en 16) en busroutes (21 ,23, 25,26 en 27). Langs de doorgaande autoroutes liggen ook hoofdroutes voor de fiets. Deze zijn voor een groot deel vrijliggend dan wel duidelijk aangegeven.

figuur 2.6 Aanwezige infrastructuur in- en om het plangebied

Zuidwest is verbonden met het hoofdwegennet via de inprikkers Prinses Beatrixlaan en N211/Lozerlaan. Daarnaast hebben de stedelijke hoofdwegen Neherkade/Erasmusweg, Loevesteinlaan, Moerweg en Meppelweg een belangrijke functie voor het autoverkeer naar het centrum en andere stadsdelen. Door dit fijnmazige raamwerk van hoofdwegen is de auto vrij dominant aanwezig in het plangebied.

Ongeveer 35% van de (personen)verplaatsingen vanuit Zuidwest vindt plaats met de auto. Daarnaast vindt ongeveer 15% van de verplaatsingen plaats met de fiets en 16% met het openbaar vervoer. Het aandeel autoverplaatsingen is vergelijkbaar met de rest van Den Haag en het aandeel verplaatsingen met het OV is hoger dan het gemiddelde in Den Haag. Het percentage fietsverplaatsingen is lager dan gemiddeld, dit heeft naar verwachting te maken met de relatief grote afstand tot het centrum en het ontbreken van een goede en veilige fietsroute vanuit Zuidwest naar het centrum. Daarnaast spelen culturele aspecten een rol, waardoor er minder gefietst wordt.

Met betrekking tot de bereikbaarheid zijn er verschillen waar te nemen tussen wijken in Zuidwest. Zo is Moerwijk moeilijker te bereiken met de auto, maar door middel van het openbaar vervoer beter verbonden met het centrum dan bijvoorbeeld Bouwlust/Vrederust. Het percentage verplaatsingen tussen de auto, fiets en het openbaar vervoer verschilt dan ook per wijk.

3 Ambities en opgaven voor Zuidwest

3.1 Ambities voor Zuidwest

De opgave is om Zuidwest te transformeren naar een vernieuwd en eigentijds deel van de stad, waar mensen met verschillende achtergronden zich kunnen ontwikkelen en waar het prettig wonen is. Dit biedt de mogelijkheid om ook andere opgaven die op stadsniveau en landelijk spelen daaraan te koppelen: de energie- en mobiliteitstransitie, klimaatadaptatie en het huisvesten van de aanhoudende toestroom van mensen naar de stad.

Uiteindelijk gaat het erom dat Zuidwest net zo'n prettig en uniek deel van de stad wordt als de andere wijken van Den Haag. Elke buurt heeft een eigen karakteristiek, waardoor ingrepen van buurt tot buurt kunnen verschillen. Om dit te bereiken zijn acht ambities bepaald:

Zuidwest is een prettige en veilige wijk

- Goede score op de Leefbaarometer en Prettig Wonen monitor
- Meer balans in de woningvoorraad (sociaal en markt)
- Voldoende (betaalbare en passende) ruimte voor (startende) ondernemers
- De openbare ruimte is minimaal ingericht volgens de principes van schoon, heel en veilig
- De criminaliteitscijfers liggen in 2040 niet meer boven het Haags gemiddelde
- Ondermijning en leegstand is drastisch verminderd, er heerst een beter vestigingsklimaat
- Gedifferentieerd voorzieningenaanbod dat aansluit op de behoeften (zorg, welzijn, onderwijs, economie, recreatief, sport)
- Ontmoetingsplekken voor jong en oud
- Het verkeer is voor iedereen veilig, Zuidwest heeft geen black spots meer

Zuidwest is een wijk waar alle mensen zich thuis voelen en gekend worden in wat ze nodig hebben

- Aantrekkelijke woon- en leefomgeving voor een gevarieerd samengestelde bevolking
- Voorzieningenaanbod op orde voor alle levensfasen
- Voorzieningenaanbod dat aansluit op de culturele diversiteit en behoeften in de wijk
- Goede verkeersverbindingen in de wijk
- Goede verbindingen tussen de wijk en de omgeving
- Inclusieve wijk, waarin iedereen zich thuis voelt
- Veilige wijk
- Gezondheidsscores verbeteren
- Openbare ruimte en groen zijn aantrekkelijk voor jong en oud

Zuidwest is een prettige plek om samen te leven

- Door inzet op brede participatie bij aanpak en projecten in Zuidwest wordt de betrokkenheid versterkt en geïnvesteerd in het herstel van vertrouwen tussen partijen in het gebied
- Een wijk met een sterke sociale cohesie, waarin mensen willen meedoen en vertrouwen hebben in de samenleving
- Bewoners voelen zich sterk betrokken bij en medeverantwoordelijk voor hun omgeving
- De voorzieningenstructuur draagt actief bij aan de inclusieve samenleving (iedereen doet mee), ontmoeting, veiligheid en formele en informele sociale netwerken
- De openbare ruimte nodigt uit tot verschillend en gezamenlijk gebruik

Zuidwest is een goede wijk om op te groeien en te ontwikkelen

- Gedifferentieerd onderwijsaanbod op alle niveaus in de wijk
- Onderwijs is veilig en aantrekkelijk voor leerlingen in Zuidwest en de omgeving
- Onderwijsinstellingen, leerlingen en studenten helpen bij de ambitie om Zuidwest op het Haags gemiddelde te krijgen

- Achterstand voorkomen: kinderen gaan goed geëquipeerd naar de basisschool
- Achterstand inhalen: op de basisschool is er voldoende tijd, ruimte en professionaliteit om kinderen het onderwijs en de zorg te bieden dat zij nodig hebben (kwaliteit en maatwerk)
- Ouders als actieve partners in de ontwikkeling van het kind
- Soepele overstapmomenten naar vervolgonderwijs en talentontwikkeling
- Onderzoeken campusontwikkeling (MBO campus) waarbij relatie tussen bedrijven, scholing en praktijk wordt onderzocht én er aan een positief imago wordt gewerkt.
- Ruimte voor startups
- Ruimte voor kleinschalige bedrijvigheid
- Ruimte voor stageplekken
- Flexibele en alternatieve concepten in kantoren, bedrijfsruimten, woningen
- Sterke relatie tussen wijkeconomie en onderwijs
- Samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven, gericht op wederzijds versterken en stimuleren
- Passende bereikbaarheid van onderwijs, werk- en bedrijfslocaties
- Inzet op bereikbaarheid van economische kerngebieden
- De woningbouwtransitie en energietransitie worden waar mogelijk aangepakt als versnellers voor de verbreding van de economie en als opleidingsmogelijkheid.

In Zuidwest zijn de voorzieningen op maat en toegankelijk

- Voorzieningenstructuur is geografisch en programmatisch goed afgestemd op wijk en mensen
- Er zijn voldoende georganiseerde en ongeorganiseerde mogelijkheden voor sport, spel en beweging
- Sportparken worden intensief en, waar mogelijk, multifunctioneel gebruikt
- Sportparken zijn, waar mogelijk, openbaar toegankelijk en maken zichtbaar en functioneel onderdeel uit van de groene structuur van de wijk
- Winkelcentra worden multifunctionele centra, waar sport, onderwijs, werken en voorzieningen samen komen
- De openbare ruimte biedt veel leuke plekken om te ontspannen en recreëren
- Een ruimtelijke koppeling van voorzieningen aan loop- en fietsroutes maakt het gebruik ervan aantrekkelijk
- Er zijn interessante combinaties van voorzieningen en ontmoetingsplekken
- Er zijn voldoende specifieke plekken voor kinderen en jongeren om te spelen en ontspannen,
- Er is openbare ruimte beschikbaar voor beweging voor volwassenen en ouderen

Zuidwest blijft een groene stedelijke wijk, die doorgroeit naar een duurzame, toekomstbestendige en gezonde leefomgeving

- Versterken en behouden van de groen/blauwe en ecologische waarden
- Ontwikkelingen in voorzieningen en openbare ruimte dragen bij aan de gezondheid van bewoners
- Gezonde leefstijl stimuleren
- Gezonde, energie-neutrale en klimaatbestendige gebouwen en leefomgeving
- Versterken van groenstructuren en ecologische verbindingen (assenkruis, parken, singelstructuren)
- Openbare ruimte biedt een prettig verblijfsklimaat en is voldoende op de behoeften van bewoners/gebruikers afgestemd
- Bij verdichting en transformatie blijft het groene karakter behouden en waar mogelijk versterkt (positieve groen- en bomenbalans, versterking watersysteem, voorkomen van wateroverlast of hittestress)
- De groene binnenterreinen worden versterkt als gebruiksgroen (bijvoorbeeld stadslandbouw of nieuwe speelaanleidingen)
- Transformatie en vernieuwing van woningen rondom binnenterreinen en het versterken van de relatie tussen woningen en binnenterrein, waardoor de sociale cohesie kan worden versterkt
- Natuur-inclusieve gebouwen en buitenruimte (gezonde leefomgeving voor mens, dier en plant)
- De in Zuidwest gebruikte materialen zijn zoveel mogelijk circulair
- Transformatie, vernieuwing en nieuwbouw dragen bij aan het toekomstbestendig maken van de woningvoorraad in Den Haag Zuidwest
- Voor de energietransitie wordt waar mogelijk gebruik gemaakt van de bedrijven en arbeidspotentieel uit de wijk

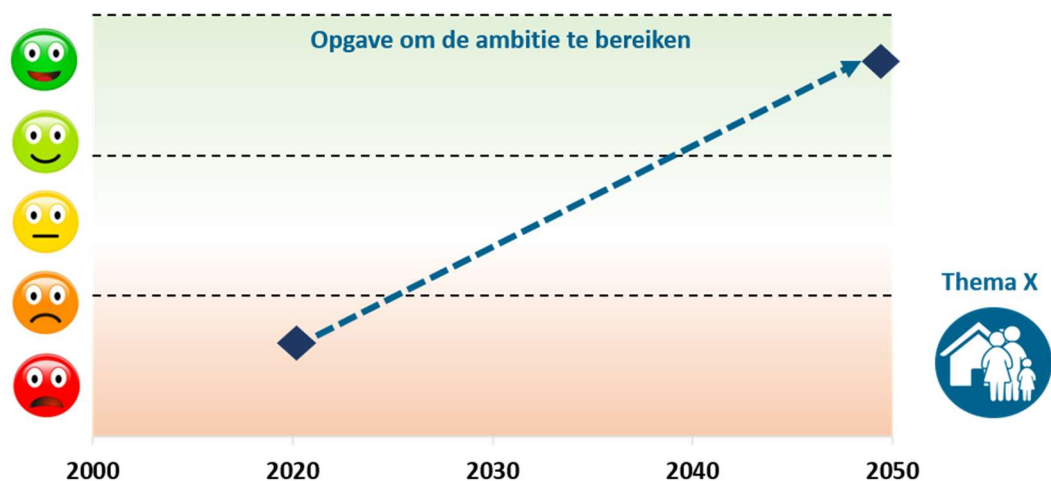
Zuidwest geeft meer betekenis aan haar waardevolle en herkenbare buurten en plekken

- Meer gebruikswaarde en toekomstbestendige inrichting van waardevolle groenstructuren
- Voorzieningen in het hart van de buurten, als identiteitsdrager en ontmoetingsplek van de buurt
- Differentiatie in lange lijnen, meer dynamiek, verblijf en programmering op de dwarsstraten (de stadsstraten)
- Beschermen van cultuurhistorische waardevolle bebouwing en ensembles
- Rijke historie van Zuidwest inzetten om het imago van Zuidwest en buurten te versterken
- In Zuidwest meer interessante bestemmingen creëren voor mensen uit de wijk en ook van buiten Zuidwest

Zuidwest is een wijk waar bereikbaarheid en duurzame mobiliteit centraal staan

- Stimuleren overgang naar schone, ruimte-efficiënte en veilige mobiliteit
- Versterken hiërarchie en functieverdeling in het wegennetwerk
- Versterken bereikbaarheid OV ook naar de regio, de randstad en verder
- Verbeteren en versterken loopverbindingen, ook naar het OV, gelet op het gegeven dat bewoners zich relatief vaak te voet of met het OV verplaatsen
- Verbeteren fietsverbindingen. Niet alleen binnen ZW maar ook naar gebieden op enige afstand zoals Westland, Rijswijk/Delft, Den Haag centrum en de kust
- Bundelen autoverkeer op een beperkt aantal goed ingepaste stedelijke en regionale hoofdwegen en daarmee meer autoluwe woonstraten (30 km/u)
- Verbeteren keuze- en combinatiemogelijkheden reizigers (deelmobiliteit en mobiliteitshubs)
- Last mile delivery hub; onderzoek naar mogelijkheden duurzame transitie hub aan de rand van de stad om dit deel van de stad (op een duurzame manier) te bevoorraden
- Verbetering verkeersveiligheid

Om de acht ambities te bereiken, is een (forse) inspanning nodig. De huidige situatie is namelijk voor veel thema's nog niet op het niveau van wat de ambities nastreven. In de volgende figuur is een voorbeeld gegeven wat de opgave is om van de huidige situatie (die slecht scoort) de ambitie (die zeer positief scoort) te bereiken. De grootte van de opgave wordt bepaald door het 'gat' tussen de huidige situatie en de ambitie. De veronderstelde rechte lijn gedurende de tijd is hierbij natuurlijk hypothetisch. In werkelijkheid is sprake van een grilliger verloop en invloeden van buitenaf (zoals economische schommelingen, andere beleidskeuzes en crises).

3.2 Vier grote opgaven centraal in Zuidwest

De acht ambities worden sterk beïnvloed door vier grote opgaven voor Zuidwest. Deze vormen niet alleen de noodzaak om Zuidwest aan te pakken, maar ook een middel om veranderingen teweeg te brengen. De vier grote opgaven vormen de rode draad in de transitie van Zuidwest. Daarnaast zijn per ambitie specifieke(re) maatregelen benoemd. Deze kunt u terugvinden in bijlage I.

3.2.1 Sociaal-economische opgave

De grootste uitdaging in Zuidwest is het verbeteren van de brede welvaart en leefbaarheid. Hoe wordt ervoor gezorgd dat de kracht, diversiteit en capaciteiten van de mensen in de wijk worden onderkend en benut waardoor de achterstand wordt omgebogen naar zicht op een betere toekomst. Op school, thuis en op het werk. Een deel van het antwoord zit in het versterken van de wijk economie. Zorgen dat mensen in hun eigen buurt aan de slag kunnen en hun talenten benutten. Zo komen er stukje bij beetje steeds meer mensen in Zuidwest die sterke schouders hebben om de wijk te verbeteren. Deze mensen zijn niet meer bezig met overleven, maar met de toekomst en hun eigen ontwikkeling.

3.2.2 Woningbouwopgave

De regio Haaglanden heeft een enorme woningbouwopgave. Het is dus van belang dat het woningtekort aangepakt wordt. Het gaat hierbij niet alleen om het aantal woningen, maar ook om kwaliteit en blijvende betaalbaarheid. Dit zorgt ervoor dat er wat te kiezen valt. Door de realisatie van verschillende woonmilieus ontstaat een bevolking die divers is in leeftijd, inkomen, levensfase en afkomst. De woningen die niet plaatsmaken voor nieuwbouw moeten gerenoveerd worden, verduurzaamd en voorzien zijn van alle gemakken van deze tijd. Hierbij hoort ook een fijnmazig netwerk voor ontmoetingsplekken, boodschappen en voorzieningen, zodat er levendige en leefbare wijken ontstaan, die tevens het groene karakter behouden.

3.2.3 Duurzaamheidsopgave

Een toename van het aantal inwoners en gebruikers in Zuidwest moet gepaard gaan met de inrichting van een duurzame en een gezonde leefomgeving om bestand te zijn tegen extreme neerslag, droogte en hittestress. De bestaande groen-blauwe structuur in Zuidwest moet aangepast worden om ook in de toekomst klimaatbestendig te blijven. Daarnaast voorziet het gebied in 2040 voor een groot deel in haar eigen energiebehoefte door aan te sluiten op verschillende duurzame energiebronnen. Hiermee draagt Zuidwest ook bij aan de stedelijke klimaatdoelen.

3.2.4 Mobiliteitsopgave

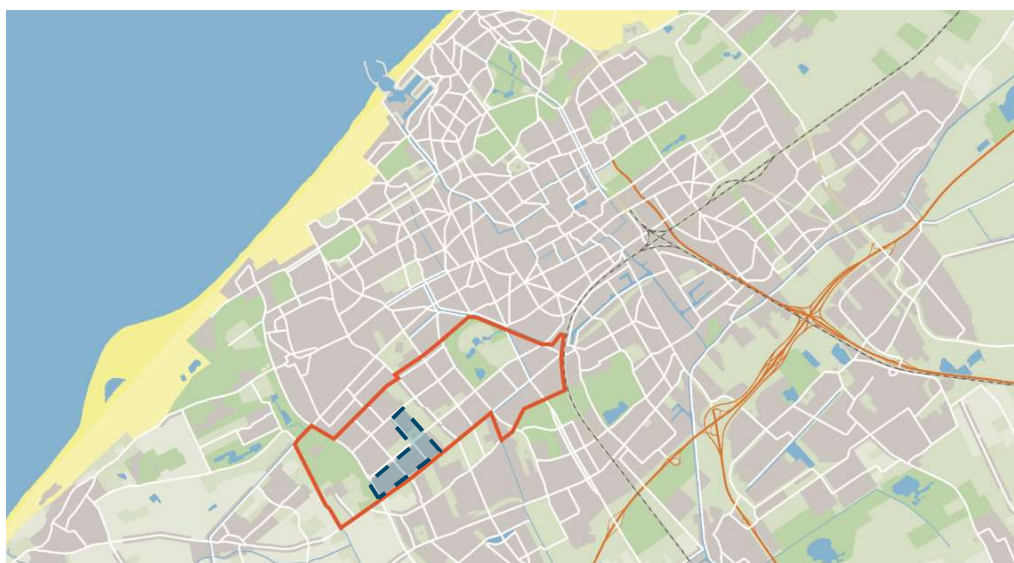
In het kader van de duurzaamheidsopgaven is het in Zuidwest hoog tijd om duurzame mobiliteit te stimuleren en faciliteren. Hiervoor wordt het OV-netwerk versterkt met de schaalprong OV, om het gebruik van het OV meer vanzelfsprekend te laten zijn in het dagelijkse leven. Deze vanzelfsprekendheid moet ook voor de fiets gaan gelden. Gelijktijdig moeten infrastructurele aanpassingen worden gedaan om de auto minder prominent aanwezig te laten zijn. De veelheid aan ontsluitingswegen in Zuidwest wordt teruggebracht tot de meest noodzakelijke, overige wegen worden 30 km/uur. Ook het parkeren op straat is niet meer iets van deze tijd en daarvoor worden andere oplossingen bedacht.

Door de goede bereikbaarheid van Zuidwest moet de wijk de positie van een attractief gebied binnen de regio gaan innemen. Er zijn veel belangrijke werkgebieden nabij (glastuinbouw, Flora Holland en het ABC terrein in het Westland, bedrijventerrein ZKD en ziekenhuis Haga). Door de verbindingen met die werkgebieden te versterken en te versnellen worden werk en opleidingsmogelijkheden van mensen uit Zuidwest beter bereikbaar en andersom wordt Zuidwest een aantrekkelijk woongebied voor de mensen die er werken, maar nu elders wonen. Goede verbindingen met regionale groenstructuren zijn van belang voor een aantrekkelijk Zuidwest. Denk bijvoorbeeld aan verbindingen met het strand, het toekomstige Nationaal Park de Hollandse Duinen, de Uithof en de Van Zee tot Zweth-route. De schaa sprong OV is een belangrijke voorwaarde om de bereikbaarheid van Zuidwest te verbeteren.

4 Studiegebied, referentiesituatie en raakvlakprojecten

4.1 Plangebied en studiegebied

In het MER+ wordt onderscheid gemaakt tussen het plangebied en studiegebied. Het plangebied staat in figuur 4. Met de rode lijn is de begrenzing aangegeven van de Visie Zuidwest. De eerste concrete ontwikkeling hierbinnen is Dreven, Gaarden en Zichten. Dit is met een blauwe stippellijn weergegeven. Hier worden circa 3.500 woningen gerealiseerd en zal in het MER specifieke aandacht krijgen, onder meer door gedetailleerder onderzoek. Dit kan omdat van dit plan ook al meer detail beschikbaar zijn (zoals verkaveling) zodat concreter effecten bepaald kunnen worden.

Figuur 4.1 Plangebied Structuurvisie Zuidwest (rood), Dreven, Gaarden en Zichten (blauw)

Het studiegebied verschilt per thema. Feitelijk betekent het studiegebied: kijken tot waar significante effecten voor een bepaald thema door de ontwikkelingen in geheel Zuidwest of specifiek voor Dreven, Gaarden en Zichten optreden. Het woord significant is per thema verschillend. Zo is voor geluid 1 dB een gangbare grens, maar geldt voor stikstof 0,01 mol/ha/jaar.

Voor de meeste thema's is het plangebied echter gelijk aan het studiegebied. Dit is bijvoorbeeld het geval voor de thema's cultuurhistorie en water. Zo hebben ontwikkelingen in Zuidwest bijvoorbeeld nauwelijks invloed op cultuurhistorische waarden buiten het plangebied Zuidwest. Voor enkele thema's is het studiegebied groter dan het plangebied en worden ook de effecten buiten het plangebied beschouwd. Dit geldt voor thema's als verkeer, geluid en natuur (met betrekking tot stikstof). De effecten van deze thema's reiken namelijk verder dan het plangebied. In het MER+ wordt per thema aangegeven hoe het studiegebied bepaald is.

4.2 Referentiesituatie en raakvlakprojecten

Referentiesituatie

De referentiesituatie is een belangrijk onderdeel van het MER+. Dit is de situatie waartegen het planvoornemen en de alternatieven afgezet worden.. De referentiesituatie is de situatie in 2040 in

Zuidwest waarbij alle plannen en projecten, waar voor de ter inzage legging van het MER Zuidwest een ruimtelijk besluit is genomen, in en om het gebied al wel gerealiseerd zijn, maar de maatregelen en ideeën van de Structuurvisie nog niet. Dit is natuurlijk een hypothetische situatie, maar het is gebruikelijk in een m.e.r.-procedure om tegen deze situatie de effecten van het plan af te zetten.

Een groot verschil tussen de huidige situatie en referentiesituatie is de sociaal-economische situatie in Zuidwest, zoals de veroudering van woningen en voorzieningen en de verdere achteruitgang van de werkloosheid, leefbaarheid en onderwijsachterstanden.

Raakvlakprojecten

Raakvlakprojecten zijn ontwikkelingen die mogelijk plaats zullen vinden, maar waarover nog geen (formeel) besluit is genomen. De raakvlakprojecten hebben mogelijk een impact op de ontwikkelingen in Zuidwest en worden daarom in het MER+ beschouwd. De projecten in Zuidwest waar al wel een ruimtelijk besluit over genomen is worden in de referentiesituatie opgenomen. Een ruimtelijk besluit betreft een vrijgave van een ontwerp-bestemmingsplan of omgevingsvergunning. Daarnaast worden de drie gebiedsagenda's als raakvlakprojecten in het MER+ opgenomen. Dit zijn de gebiedsagenda's De Uithof/Lozerlaan, Leyweg/Morgenstond en Knoop Moerwijk. Hierin wordt een verdiepingsslag en uitwerking voor het betreffende gebied gemaakt op de thema's en ambities die in de visie aan de orde komen. De visie is gericht op het Zuidwest in 2040. In de gebiedsagenda's wordt ongeveer 10 jaar vooruitgekeken.

Tot slot dient nog opgemerkt te worden dat voor heel Den Haag ook een Omgevingsvisie wordt opgesteld. Voor de prioritaire gebieden in Den Haag (CID, Binckhorst, Zuidwest) worden vooruitlopend hierop al (structuur)visies voorbereid. De vastgestelde visies voor de prioritaire gebieden worden in de Haagse Omgevingsvisie overgenomen. Hiervoor is het wel van belang dat de thematiek van de Structuurvisie voor Zuidwest aansluit bij de thematiek van de Omgevingsvisie voor heel Den Haag.

Overzicht projecten die onderdeel zijn van de referentiesituatie of raakvlakproject zijn

De volgende tabel geeft een overzicht van de lopende projecten in Den Haag Zuidwest, waarbij is aangegeven of een project onderdeel is van de referentiesituatie of een raakvlakproject. Mochten hier aanpassingen in zijn, dan wordt dit in het MER+ aangegeven.

Tabel 4.1 Voorstel voor het opnemen van lopende projecten in de referentiesituatie of als raakvlakproject

Project	Hoe mee te nemen
Lozerhof, Randveen 64	Raakvlak
Toevoeging woningen winkelcentrum De Stede	Referentiesituatie
Herontwikkeling WOM/De Venen	Raakvlak
Herontwikkeling Florence Loevensteinlaan 355	Raakvlak
Herontwikkeling Kop Assumburgweg	Referentiesituatie
Herontwikkeling Twickelstraat, Zijpendalstraat	Raakvlak
Herontwikkeling De Ulenpasstraat en omgeving	Referentiesituatie
Herontwikkeling Schaloenstraat en omgeving	Referentiesituatie
Herontwikkeling Steenzicht & Ruimzicht ²	Referentiesituatie
Herontwikkeling Betje Wolffstraat	Referentiesituatie
Gebiedspaspoort bedrijventerrein ZKD (Zichtenburg – Kerketuinen – Dekkershoek)	Raakvlak

² Deze projecten heette eerder nog Zichten 1a/b

4.3 Planvoornemen

4.3.1 Structuurvisie Zuidwest

Het planvoornemen is alles wat met de Structuurvisie in Zuidwest mogelijk gemaakt wordt. Dit zijn de vier grote opgaven (sociaal-economische opgave, woningbouwopgave, duurzaamheidsopgave en de mobiliteitsopgave) en de ontwikkelingen die met de Structuurvisie mogelijk gemaakt worden, bijvoorbeeld het vergroenen van de leefomgeving en de realisatie van extra voorzieningen. Al deze ontwikkelingen gezamenlijk vormen het planvoornemen. Dit planvoornemen wordt getoetst ten opzichte van de referentiesituatie, zodat de effecten van de Structuurvisie op de leefomgeving inzichtelijk worden.

4.3.2 De Dreven, Gaarden en Zichten

De eerste concrete ruimtelijke uitwerking binnen de Structuurvisie Zuidwest is de het project 'Dreven, Gaarden en Zichten'. In het MER wordt hier specifiek aandacht aan besteed en dient ook als project-MER voor deze ontwikkeling (zoals in de inleiding al aangegeven). De planvorming voor Dreven, Gaarden en Zichten is reeds gestart en loopt min of meer gelijktijdig met die van de Structuurvisie. Op 13 juli 2020 is het ambitiedocument voor dit gebied vastgesteld door het College van B&W. De daaropvolgende nota van uitgangspunten is op 7 mei 2021 vastgesteld. Hiermee is het qua planvorming en qua inhoud al een stuk verder dan de rest van de ontwikkelingen in Zuidwest.

Aanleiding

De Dreven, Gaarden en Zichten zijn drie buurten in de wijk Bouwlust/Vrederust in Den Haag Zuidwest. De buurten vormden het sluitstuk van deze naoorlogse uitbreidingswijk. Het was destijds de droom van een groot deel van alle Hagenaars om hier te kunnen wonen. Inmiddels is dat veranderd.

De woningvoorraad is sterk verouderd en een combinatie van wijzigingen in woningwetgeving en demografische ontwikkelingen heeft geleid tot een bevolkingssamenstelling met steeds kleinere financiële draagkracht. Deze ontwikkeling is gepaard gegaan met de groei van sociaal-maatschappelijke problemen zoals armoede, werkloosheid en onderwijsachterstanden, schulden, radicalisering, polarisatie, toenemende (gevoelens van) onveiligheid, verloedering, gezondheidsproblemen en opgroeiende, kansarme jongeren in een sociaal zwakke omgeving. Daarom is in het collegeakkoord ingezet op een krachtige integrale aanpak van Zuidwest.

De woningvoorraad in de Dreven, Gaarden en Zichten is sterk verouderd en aan een ingrijpende renovatie of vernieuwing toe. De huidige woningen zijn van zeer slechte kwaliteit, de energielasten zijn bovengemiddeld hoog, de voorzieningen niet op gewenst niveau en de wijk is niet klaar voor de energietransitie en nieuwe mobiliteitsvormen. Binnen het plangebied is dit vrijwel geheel Staedion-bezit.

De buurten hebben echter veel potentie. Veel bewoners houden van hun ruim opgezette groene buurt met al zijn levendigheid en verschillende culturen, maar willen deze niet zien afglijden. Daarom hebben gemeente en Staedion in 2018 de handen ineengeslagen om een gezamenlijke aanpak van deze buurten te ontwikkelen (RIS300671).

Ambitiedocument

Uit de integratie van de volkshuisvestelijke en overige beleidsdoelstellingen van de gemeente, de opgave van Staedion voor haar eigen bezit en de kennis van ontwikkelpartner Heijmans van de markt, zijn de volgende ambities voor het gebied voortgekomen:

- het vernieuwen van de 2.000 verouderde Staedion-woningen in het plangebied. De sociale voorraad mag niet in absolute hoeveelheid achteruit gaan;
- bijdragen aan de volkshuisvestelijke opgave van Den Haag door het toevoegen van een significant woonprogramma in verschillende categorieën;
- bij te dragen aan de vraag naar betaalbare (koop)woningen, kansen voor doorstroming in de eigen wijk te bieden en sterke schouders naar de wijk te trekken. De verhouding sociale huur- en markt-woningen in de wijk meer in balans brengen;
- 30% van de netto toegevoegde hoeveelheid woningen uitvoeren in sociale huur om het tekort aan sociale huurwoningen terug te dringen.
- met gasloze, goed geïsoleerde woningen een bijdrage te leveren aan de energietransitie;
- het verbeteren en uitbreiden van maatschappelijke voorzieningen;
- het toevoegen van ca. 15.000 m2 bedrijfsruimte om de wijk-economie en werkgelegenheid te stimuleren;
- het opwaarderen van het openbaar groen;
- bijdragen aan een veilige, gezonde buurt en sociale cohesie;
- bijdragen aan de mobiliteitstransitie.

Deze ambities staan uitgebreid verwoord in het in juli 2020 vastgestelde Ambitiedocument Dreven-Gaarden-Zichten (RIS305714).

Ruimtelijke inpassing

Om deze ambities ruimtelijk in te passen is door de partijen gezamenlijk opdrachtgegeven voor de ontwikkeling van een stedenbouwkundig plan. Hierbij zijn meerdere varianten ontwikkeld die elke keer gewogen zijn op bijdrage aan beleidsdoelstellingen, sociale impact, consequenties voor de omgeving en financiële haalbaarheid. Hierbij zijn vele aspecten gewogen:

- stedenbouwkundige structuur en samenhang
- bijdragen aan ontmoeting en verbinding
- behoud van het groene karakter van de buurt
- hoeveel ruimte er geboden werd om bij te dragen aan de wijk-economie
- ruimte voor culturele of maatschappelijke voorzieningen
- bijdragen aan beweging sport en spel
- wind en bezonning
- behoud van cultureel erfgoed en identiteit
- technische haalbaarheid
- klimaatadaptiviteit en waterberging
- ruimte voor ecologie en biodiversiteit
- verkeersontsluitingen
- parkeervoorzieningen
- bijdrage aan mobiliteitstransitie
- fasering en uitvoerbaarheid

De ruimtelijke inpassing en het stedenbouwkundig kader is vertaald in Nota's van Uitgangspunten voor De Dreven, Gaarden en Zichten. Dit is het resultaat van een uitvoerig proces met vele ontwerp- en onderzoeksronden waarbij beleidsmatige ambities, consequenties voor de omgeving, participatie en financiën met elkaar zijn afgewogen. Hierin zijn varianten met verschillende gradaties van verdichting en verschillende ruimtelijke uitwerkingen beschouwd.

Een voorbeeld van ontwerpend onderzoek dat meegeholpen heeft in het maken van een stedenbouwkundig plan is inzicht in de windhinder. Voor meerdere thema's is hiervoor reeds onderzoek (op hoofdlijnen) uitgevoerd.

Tussenstand windhinderonderzoek De Dreven

De Dreven, Gaarden en Zichten in het MER+

In het MER+ wordt specifiek aandacht besteed aan de transformatie van Dreven, Gaarden en Zichten als de eerste concrete uitwerking van de Structuurvisie. Allereerst wordt inzicht gegeven hoe het belang van de fysieke leefomgeving expliciet heeft meegewogen/meegeholpen om tot de stedenbouwkundige visie en plan te komen. Hierbij wordt uiteraard wel gefocust op de grotere keuzes/alternatieven die mogelijk beschouwd zijn. Wanneer uit de analyse van de beschikbare onderzoeken van Dreven, Gaarden en Zichten blijkt dat informatie ontbreekt of meer gedetailleerd onderzoek noodzakelijk is om het milieubelang volwaardig mee te wegen dan zal dit worden toegevoegd in het MER.

Daarnaast wordt Dreven, Gaarden en Zichten ook specifiek onderzocht. Dit wordt vormgegeven in een alternatief (zie paragraaf 5.3) waarin alleen dit gebied ontwikkeld wordt en de rest van Zuidwest niet. De basis hiervoor vormt het stedenbouwkundig plan/-visie uit de Nota van Uitgangspunten. Het onderzoek in het MER+ kan ertoe leiden dat de plannen aanpassing behoeven. Hiertoe worden dan maatregelen of zelfs nieuwe varianten beschreven en onderzocht.

De diverse alternatieven die voor heel Zuidwest onderzocht worden, op het gebied van mobiliteit, energie en andere thema's (zie paragraaf 5.3), gelden ook voor het alternatief waarin alleen Dreven, Gaarden en Zichten ontwikkeld wordt. Waar nodig worden de alternatieven hierop gespecificeerd.

5 Methodologie van dit MER+

De Structuurvisie schetst de transitie van Zuidwest naar een duurzame, leefbare, sociaal sterke wijk aan de hand van de acht ambities en de bijbehorende (grote) opgaven. Het MER+ geeft antwoord op een aantal vragen die cruciaal zijn voor een evenwichtige en ook haalbare visie voor de toekomst van Zuidwest. De vragen die beantwoord worden zijn:

1. Wat is de kwaliteit van de fysieke en sociale leefomgeving in de huidige situatie?
2. Wat is de kwaliteit van de fysieke en sociale leefomgeving in de toekomst (2040) als niet ingegrepen wordt (dit noemen we ook wel de referentiesituatie)?
3. Welke keuzes zijn nog te maken binnen drie grote opgaven voor Zuidwest?
4. Wat zijn de effecten van het totaalpakket (het zogenaamde Voorkeursalternatief) aan maatregelen die overwogen worden om de ambities van Zuidwest te behalen?
5. Hoe monitoren we de daadwerkelijke effecten van de voorgestelde maatregelen en keuzes en sturen we bij wanneer de situatie daar om vraagt?

Om deze vijf vragen te beantwoorden, is een 'beoordelingskader' nodig. Dit beoordelingskader omvat alle relevante thema's van de fysieke leefomgeving, aangevuld met aspecten uit het sociaal domein.

5.1 Beoordelingskader

In dit beoordelingskader zijn per thema indicatoren bepaald. Een *indicator* is een maatstaf om te bepalen hoe goed of slecht iets scoort. Naast de indicatoren komt in het MER+ ook te staan wat de *streefwaarde* is (met andere woorden, wanneer is het goed) en de *gewenste beweging* (met andere woorden, wanneer gaat het de goede kant op). In het MER+ is onderscheid gemaakt in thema's die onderdeel zijn van het zogenaamde 'sociaal fundament' en thema's die onderdeel zijn van het 'ecologisch plafond'. Deze twee begrippen komen voort uit de donuteconomie vanuit de universiteit van Oxford en gebaseerd op de Sustainable Development Goals (SDG's) van de Verenigde Naties, zie kader.

De Britse econoom Kate Raworth beschrijft in haar boek 'Donuteconomie' (2017) een nieuw economisch model waarin in de behoefte van iedereen kan worden voorzien, zonder dat dit ten koste gaat van onze planeet. Het nieuwe model stelt de fundamentele vraag: *'wat stelt mensen in staat om te gedijen. Een wereld waarin ieder individu een waardig leven kan leiden, vol mogelijkheden, en als onderdeel van een gemeenschap – en waar we dit allemaal kunnen doen binnen de mogelijkheden van onze levenswekkende planeet (2017).*

Raworth visualiseert dit model in de vorm van een donut, zie [link](#). Aan de binnenzijde staan twaalf dimensies, die tezamen het **sociaal fundament** vormen. Dit zijn de basisbehoeften waar iedereen in voldoende mate over zou moeten kunnen beschikken. Denk hierbij aan voldoende voedsel, onderwijs, beschikking over een huis, politieke inspraak, etc. Deze twaalf dimensies zijn gebaseerd op de *Sustainable Development Goals* van de Verenigde Naties (2015).

De buitenzijde van de donut is het **ecologisch plafond**. Dit plafond bestaat uit negen planetaire grenzen die door een internationale groep specialisten vanuit de aardsysteemkunde zijn geformuleerd. Het ecologisch plafond geeft de druk aan die de mensheid uitoefent op de levenschenkende systemen van de aarde. Wij moeten binnen deze planetaire grenzen blijven om te kunnen leven op een aarde met een stabiel klimaat, vruchtbare grond, gezonde oceanen, een beschermende ozonlaag, voldoende zoetwater en een rijke biodiversiteit

Voor de praktische toepasbaarheid zijn de genoemde thema's van het sociaal fundament en ecologisch plafond geijkt op de Haagse situatie en zijn enkele thema's, zoals verzuring van de oceaan, hier omwille van schaalniveau en focus op het fysieke domein vervangen door meer lokaal relevante thema's als geluid, circulair en mobiliteit.

In het MER+ wordt per thema en indicator aangegeven hoe deze aan één of meerdere ambities bijdraagt. Zo wordt duidelijk hoe een bepaald effect op een indicator bij thema X impact heeft op het behalen van ambitie Y, zie bijlage II.

Tabel 5-1: Thema's met bijbehorende indicatoren van het sociaal fundament

Thema	Indicator	Aanpak
<i>Inclusief en betaalbaar</i>	<ul style="list-style-type: none"> Mate van segregatie Vervoersarmoede Ontmoeten Eenzaamheid 	Kwalitatief o.b.v. beschikbare openbare data, bijvoorbeeld van de GGD en waarstaatjegemeente.nl
<i>Leefbaar</i>	<ul style="list-style-type: none"> Prettig Wonen Den Haag 	Kwalitatief o.b.v. monitor Prettig Wonen Den Haag en andere openbare bronnen zoals waarstaatjegemeente.nl
<i>Bereikbaar</i>	<ul style="list-style-type: none"> Modal shift Betrouwbare reistijd 	Kwantitatief verkeersonderzoek
<i>Milieukwaliteit sociaal fundament:</i> <ul style="list-style-type: none"> <i>Geluid</i> <i>Geur & Stof</i> <i>Luchtkwaliteit</i> 	<ul style="list-style-type: none"> Geluidhinder van (weg)verkeer, vliegtuigen, rail, industrie en overige bronnen Geur- en stofhinder Concentratie luchtverontreinigende stoffen Bezonning Windklimaat 	Kwantitatief o.b.v. beschikbare openbare data, bijvoorbeeld via de Atlas Leefomgeving/RIVM, maar ook modelonderzoeken naar geluid en luchtkwaliteit. Voor bezonning en windklimaat alleen gedetailleerder onderzoek voor Dreven, Gaarden en Zichten.
<i>Gezond*</i>	<ul style="list-style-type: none"> Overgewicht Gezond voedselaanbod Beweegvriendelijke omgeving Rookvrije omgeving 	Kwalitatief o.b.v. beschikbare openbare data, bijvoorbeeld van de GGD en waarstaatjegemeente.nl
<i>Veilig:</i> <ul style="list-style-type: none"> <i>Verkeer</i> <i>Risico's</i> 	<ul style="list-style-type: none"> Verkeersveiligheidsaandachtspunten Aanwezige omgevingsveiligheidsrisico's (o.a .externe veiligheid) Waterveiligheid Risico's t.a.v. elektromagnetische straling. 	Kwalitatief o.b.v. bijvoorbeeld VIA, Risicokaart en de Klimateffectatlas
<i>Klimaatbestendig</i>	<ul style="list-style-type: none"> Hittestress Droogteproblemen Rainproof 	Kwantitatief o.b.v. beschikbare openbare data, bijvoorbeeld van de Klimateffectatlas, maar ook modelbererekeningen. Rainproof heel Zuidwest, hittestress-berekeningen voor Dreven, Gaarden en Zichten.
<i>Ruimtelijke kwaliteit**</i>	<ul style="list-style-type: none"> Cultuurhistorische waarde Archeologische waarde Landschap, stedenbouw en architectuur 	Kwalitatief o.b.v. beschikbare openbare bronnen, zoals kaartmateriaal van de provincie Zuid-Holland
<i>Economisch Vitaal</i>	<ul style="list-style-type: none"> Ontwikkeling BRP Werkgelegenheid en werkloosheid Aantal arbeidsplaatsen Aantal vestigingen 	Kwalitatief o.b.v. beschikbare openbare bronnen, zoals CBS en waarstaatjegemeente.nl

* Gezondheid omvat natuurlijk meer dan alleen deze aspecten, bijvoorbeeld ook geluid, luchtkwaliteit, etc. Deze komen bij andere thema's terug, en hier wordt ook specifiek naar WHO-waarden en GES-scores gekeken.

** Hier kan een goede link gelegd worden naar de beleving van bewoners in de participatie.

Tabel 5-2: Thema's met bijbehorende indicatoren van het ecologisch plafond

Thema	Indicator	Aanpak
<i>Klimaatneutraal</i>	<ul style="list-style-type: none"> CO₂ uitstoot bedrijven CO₂ uitstoot woningen CO₂ uitstoot mobiliteit 	Kwalitatief o.b.v. openbare bronnen, zoals Klimaatmonitor, waarstaatjegemeente.nl. Deels kwantitatief voor Dreven, Gaarden & Zichten v.w.b. CO ₂ uitstoot woningen.
<i>Natuurlijk</i>	<ul style="list-style-type: none"> Oppervlak natuur (kwalitatief en beleefbaar groen) Biodiversiteit Stikstofverbindingen (NO_x en NH₃) 	Kwalitatief, o.b.v. openbare bronnen, zoals Atlas Leefomgeving en kaartmateriaal van de provincie Zuid-Holland. Kwantitatief voor stikstof (Aerius-berekeningen) en oppervlakte natuur.
<i>Milieu kwaliteit ecologisch plafond:</i> <ul style="list-style-type: none"> Lucht, bodem & water 	<ul style="list-style-type: none"> Luchtverontreiniging Bodemverontreiniging Waterverontreiniging stoffen 	Kwalitatief o.b.v. openbare bronnen, zoals de Atlas Leefomgeving, kwantitatief luchtkwaliteitsonderzoek.
<i>Circulair</i>	<ul style="list-style-type: none"> Voedsel en organische reststromen Consumptiegoederen Gebouwde omgeving Afval- en grondstoffen 	Kwalitatief o.b.v. beleidsanalyse gemeentelijk beleid en beleidsanalyses PBL

Bij de beoordeling van de effecten per thema is een score van 1 tot en met 5 gehanteerd. Deze beoordelingsschaal, inclusief beschrijving, komt overeen met die van de Nationale Omgevingsvisie.

Tabel 5-3 Vijfpuntsschaal voor de beoordeling

Score	Waardering	Toelichting
5		De staat is overal goed, er zijn geen knelpunten (streefwaarden/ambities worden overal gehaald)
4		De staat is overwegend goed, lokaal zijn er wat knelpunten (streefwaarden/ambities worden grotendeels gehaald)
3		De staat is redelijk, verspreid zijn er knelpunten (streefwaarden/ambities worden vaak wel, soms niet gehaald)
2		De staat is matig, er zijn redelijk wat knelpunten (streefwaarden/ambities worden soms gehaald)
1		De staat is overal slecht, er zijn overal knelpunten (streefwaarden/ambities worden nergens gehaald).

5.2 Hoe komt de beoordeling voor de huidige situatie en referentiesituatie tot stand?

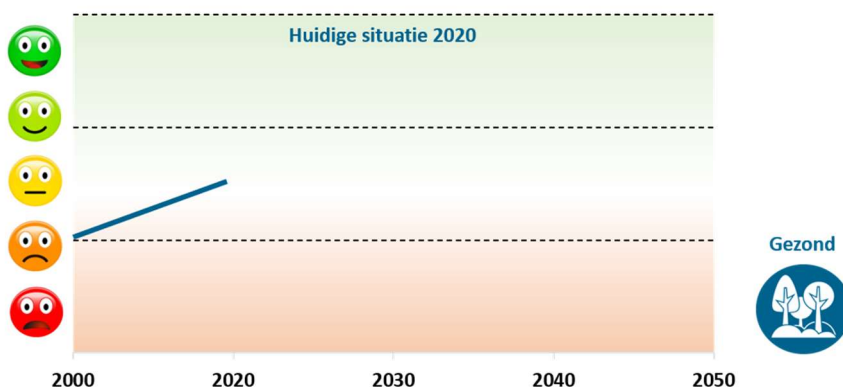
Bepaling kwaliteit van de thema's in de huidige situatie

De 'Leefomgevingsfoto van Zuidwest' beschrijft per thema de staat van de leefomgeving. Voor de huidige situatie 2020 (en waar mogelijk een terugblik naar 2000) kan dit veelal op basis van aanwezige data. Op basis van de indicatoren, streefwaarde en gewenste beweging kan een negatieve, neutrale of positieve beoordeling per thema gegeven worden.

In de figuur is een fictief voorbeeld voor het thema klimaatbestendig weergegeven. Er is sprake van een matige kwaliteit, maar wel van een licht positieve trend. De ambities worden echter geenszins gehaald. Het moge duidelijk zijn dat de gepresenteerde (trend)lijn en bepaling van de

score niet exact te bepalen is. Hiervoor zijn de gekozen indicatoren en beoordelingschaal te grofmazig. Daarom is per thema toegelicht hoe een bepaalde score tot stand gekomen is. Hierdoor is de beoordeling navolgbaar en is deze of gebaseerd op objectieve data en door experts vertaald naar een score en/of aangevuld door middel van toetsing bij bewoners/bedrijven, etc. Hierover later in dit hoofdstuk meer.

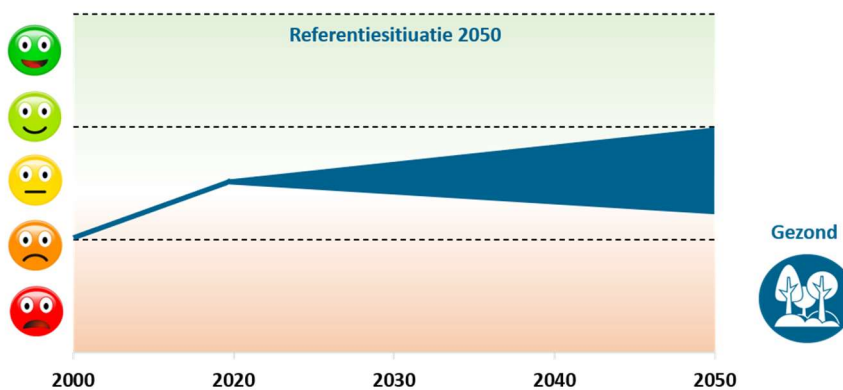
In principe vindt het in beeld brengen van de huidige situatie op alle indicatoren plaats op basis van kwantitatieve data uit beleidsanalyses, modelonderzoek (voor o.a. verkeer en geluid) en andere openbare data.

figuur 5-1 Beoordeling huidige situatie 2020 (voorbeeld)

Beoordeling impact autonome ontwikkelingen op het thema

Vervolgens is met behulp van aanwezige data, specialisten en expert judgement de te verwachten ontwikkeling van dit thema opgesteld. Dit is vrijwel altijd met een bandbreedte om zo ook de onzekerheid in de voorspelling mee te nemen (zie figuur). De data die per criteria verzameld wordt om een uitspraak te kunnen doen over de score is of data uit beleidsanalyses die zijn doorgerekend (zoals voor energie), op basis van modelonderzoek (verkeer, geluid, luchtkwaliteit) of op basis van expert judgement. In het MER+ wordt dit nader per thema beschreven.

figuur 5-2 Beoordeling referentiesituatie 2050 (voorbeeld)

Aandacht voor beleving van bewoners in het MER+

Eén van de uitgangspunten van de Structuurvisie is dat de visie het perspectief en de beleving van de mensen in Zuidwest centraal stelt. Om een volledig beeld te krijgen van de effecten die de diverse alternatieven met zich meebrengen wordt de objectieve beoordeling, die in een MER gebruikelijk is vergeleken met de resultaten die zijn opgehaald gedurende het participatietraject over de Structuurvisie. Dit vormt dan een aanvulling/aanscherping of soms tegengeluid voor de beoordeling in dit MER+.

5.3 Beoordeling keuzes binnen de grote opgaven voor Zuidwest

5.3.1 Alternatieven voor de grote opgaven

Zuidwest staat voor vier grote opgaven: de sociaal-economische opgave, de woningbouwopgave, de verduurzamingsopgave en de mobiliteitsopgave. Voor deze opgaven dient een grote inspanning geleverd te worden om de ambitie voor Zuidwest te verwezenlijken. De keuze voor een set aan maatregelen om de ambities te realiseren, is nog niet uitgekristalliseerd. Hiervoor bestaan nog diverse keuzemogelijkheden. Dit noemen we alternatieven.

Per alternatief wordt in het MER+ inzichtelijk gemaakt wat de effecten van het alternatief zijn op de leefomgeving in Zuidwest en specifiek voor de concrete ontwikkeling Dreven, Gaarden en Zichten. Door verschillende alternatieven, en de bijbehorende effecten, in beeld te brengen kan een bijdrage geleverd worden aan het keuzeprocess voor de Structuurvisie. Het MER+ helpt daarmee om het beleid op hoofdlijnen vorm te geven.

De insteek voor de Structuurvisie is het verbeteren van de sociaal-economische omstandigheden in Zuidwest. Het ontwikkelen van alternatieven waarin in meer of mindere mate ingezet wordt op deze verbetering past daar niet bij, omdat met de Structuurvisie gestreefd wordt naar de grootst mogelijke verbetering. Het is daarom relevant om de impact van ontwikkelingen op de sociaal-economische omstandigheden te meten, zodat dit een (mogelijk doorslaggevende) factor kan zijn in de afweging van alternatieven. Een beoordeling van de mate waarin een alternatief bijdraagt aan de sociaal-economische omstandigheden wordt in de beoordeling van ieder alternatief nadrukkelijk meegenomen.

Alternatieven binnen de woningbouwopgave

In het coalitieakkoord 'Den Haag, stad van kansen en ambities' is Zuidwest opgenomen als één van de gebiedsontwikkelingen waar Den Haag de groei van de stad wil inzetten. Den Haag groeit namelijk snel: de laatste vijf jaar groeide de stad met circa 4.600 inwoners per jaar. Deze groei heeft een grote ruimtelijke impact en raakt ook andere opgaven, zoals bereikbaarheid, energietransitie, economie en leefbaarheid. Zuidwest wordt gezien als een kansrijk gebied waar de verdichtingsopgave hand in hand moet gaan met het versterken van de sociale en economische positie van inwoners, het versterken van de leefbaarheid van de wijken, mobiliteitsopgaven en duurzaamheidsopgaven.

Voor de Structuurvisie is het relevant om af te wegen in welke mate de gemeente inzet op verdichting van Zuidwest. Op dit moment bestaan er al plannen voor woningbouw in Zuidwest. De harde en zachte plannen voegen gezamenlijk 7.600 woningen toe. Gezien de plannen voor Zuidwest is het realistisch dat er meer woningen worden gerealiseerd. Het is daardoor relevant om te onderzoeken welke effecten optreden als dit woningbouwprogramma wordt verhoogd tot 10.000 woningen, of zelfs 15.000 woningen. Door alternatieven af te wegen die in woningaantallen wezenlijk van elkaar verschillen, zoals 10.000 en 15.000 extra woningen, wordt de impact die de alternatieven hebben op de leefomgeving inzichtelijk. Deze alternatieven kunnen gebruikt worden om onderbouwde keuzes te maken en inzichtelijk te krijgen wat er nodig is om de leefbaarheid in Zuidwest te verbeteren en de mogelijkheden die het woningbouwprogramma hiervoor biedt. Hierbij is niet alleen de kwantitatieve woningbouwopgave relevant, maar ook de kwalitatieve opgave, namelijk welk type woningen er gerealiseerd wordt. Daarbij kan onderscheid gemaakt worden in de rol die de gemeente pakt. Stuurt de gemeente bijvoorbeeld op de gewenste woningtypen of wordt deze invulling aan de markt overgelaten? Deze meer kwalitatieve aspecten worden ook separaat meegenomen in het MER+.

Dit leidt tot drie alternatieven met betrekking tot de woningbouwopgave die relevant zijn om in het MER+ te onderzoeken:

- A. Toevoeging van 3.500 woningen (project Dreven Gaarden en Zichten);
- B. Toevoeging van 10.000 woningen;
- C. Toevoeging van 15.000 woningen;

Alternatieven binnen de verduurzamingsopgave

Eén van de grote opgaven voor Nederland, Den Haag, maar ook in Zuidwest is het omschakelen van een fossiele energievoorziening naar een duurzame energievoorziening. Los van de verduurzaming van bestaande woningen en energieneutrale nieuwe woningen, wordt specifiek ook gekeken naar de energieopwekking in Zuidwest. De alternatieven die in het MER+ worden onderzocht zijn onderscheiden in bestaande bouw en nieuwbouw. Voor Dreven, Gaarden en Zichten wordt nog onderzocht of dit leidt tot specifiekere alternatieven (omdat hiervan al meer bekend is).

Bestaande bouw:

- A. bestaande bouw in hele wijk voorzien van warmtesystemen op middentemperatuur
- B. bestaande bouw in hele wijk voorzien van hybride warmtesystemen
- C. bestaande bouw in hele wijk voorzien van WKO systemen

Nieuwbouw:

- A. nieuwbouw in hele wijk voorzien van warmtesystemen op middentemperatuur
- B. nieuwbouw in hele wijk voorzien van WKO systemen

Alternatieven binnen de mobiliteitsopgave

De laatste grote opgave voor Zuidwest betreft het aanpakken van het mobiliteitssysteem. Het gaat hier om een betere bereikbaarheid voor alle mensen in en buiten het gebied en ook de 'verduurzaming' van de mobiliteit. Een mindere focus op de auto, ten opzichte van het OV, fiets en lopen. Hiervoor worden in het MER+ drie alternatieven onderzocht:

- A. Vigerend beleid (referentiesituatie+)
- B. Transitie: inzet op de transitie naar minder autogebruik en meer duurzaam vervoer. Dat betekent invoeren van een meer sturend parkeerbeleid, meer wegen inrichten als 30 km/u-gebied, verbetering van het openbaar vervoer en investeren in betere voorzieningen voor fietsers en voetgangers. Een belangrijk aandachtspunt is het beter aansluiten van de wijk met OV, fiets en loopverbindingen op het omliggend gebied om de relatief geïsoleerde situatie van Zuidwest te doorbreken.
- C. Sterk sturen op transitie: meer en zwaardere maatregelen om de transitie te versnellen. Sterker sturend parkeerbeleid, Schaalsprong OV door naar het Westland, 30 km/u wordt de norm, autovrije bouwblokken van circa 300x300 m. Lopen, als eerste en meest menselijke mobiliteitsvorm, vormt de basis voor de indeling en beheer van de openbare ruimte. Dit wordt ook wel het 'omgekeerd ontwerpen' genoemd. Fietsen, OV en auto als modaliteitsvorm zijn, in die volgorde, voor de inrichting van de openbare ruimte daaropvolgend. Bij lopen als sturend inrichtingsprincipe, is de loop-bereikbaarheid van dagelijkse voorzieningen en activiteiten richtinggevend. De loop-inrichting van de openbare ruimte wordt zodanig vormgegeven dat deze actief verleidend is, toegankelijk is, aantrekkelijk en vrij van obstakels en barrières is, en veilig is.

Alternatief A is vrijwel gelijk aan de referentiesituatie, echter hier zitten diverse maatregelen in die nog niet planologisch-juridisch zijn vastgelegd. Daarom wordt gesproken van een referentiesituatie+. De maatregelen zijn in de volgende tabel nader gespecificeerd per alternatief.

Alternatief	Auto	Parkeren	OV	Fiets	Openbare ruimte
A - Vigerend beleid	Uitvoering 'harde 'plannen: N211 / Lozerlaan ongelijkvloers tussen Melis Stokelaan en A4, Erasmusweg 2x2 en Melis Stokelaan afkoppelen van Lozerlaan.	Invoeren betaald parkeren alleen in de gebieden waar de parkeerdruk boven de 90% uitstijgt. Parkeernorm op eigen terrein. <hr/> Parkeernorm bezoek 0,3 per woning in de openbare ruimte.	Versnelling OV van 19 naar 23 km/u gemiddeld	Uitvoeren bestaande plannen	Openbare ruimte op orde, voldoende voetpaden
B – Transitie	Zie A <hr/> 30 km/u op alle wegen met gemengd verkeer (wegen zonder aparte fietsvoorzieningen) <hr/> Afkoppelen Hengelolaan van Lozerlaan	Zie A <hr/> Invoeren betaald parkeren in gebieden met aanzienlijke verdichting, gecombineerd met parkeren in centrale p-voorzieningen met verlagen p-norm met 25% <hr/> Invoeren vergunningenplafond (geen extra p-plaatsen op straat) <hr/> 25% van de parkeerbehoefte wordt vervangen door deelauto's <hr/> Parkeernorm bezoek 0,2 per woning, men parkeert in de centrale p-voorziening <hr/> Bij nieuwbouw geen parkeervergunning voor op straat.	Zie A <hr/> Eerste fase Schaalsprong bijv. tunnel tot Leyenburg (OV rijdt daar dan 30 km /u) + tangent Delft-Rijswijk-Kijkduin (23 km/u)	Zie A <hr/> Verbeteren fietsverbindingen naar centrum, Rijswijk/Delft, Kust en Westland waardoor gemiddelde snelheid stijgt <hr/> Deelfiets- en deelscootersysteem, deze worden op de 30km/u wegen een aantrekkelijk alternatief voor de auto.	Extra investeren in aantrekkelijke en veilige looproutes- P+R hubs aan de uitvalswegen en OV lijnen, zodat de auto aan de randen van het gebied ingewisseld kan worden voor OV/deelfiets/ deelscooter Enkele wijkhubs
C – Sterk sturen op transitie	Zie A en B <hr/> Toepassing van autovrije bouwblokken van ca. 300x300 m <hr/> 30km is de norm alleen nog 50 km op stedelijke en regionale hoofdwegen	Invoeren betaald parkeren in heel ZW <hr/> Parkeren in centrale p-voorzieningen met verlagen P-norm met 50% <hr/> 50% van de parkeerbehoefte wordt vervangen door deelauto's, <hr/> Parkeernormen bezoek 0,1 per woning parkeert in centrale p-voorziening <hr/> Bij nieuwbouw geen parkeervergunning voor op straat.	Zie A en B <hr/> Schaalsprong door naar Westland / Naaldwijk	Verbeteren fietsverbindingen met meer ongelijkvloerse kruisingen, waardoor gemiddelde snelheid nog verder stijgt -	Pluspakket looproutes* Pluspakket hubs **

* Pluspakket looproutes is niet alleen het realiseren van betere looproutes naar OV en voorzieningen, maar ook de toevoeging van enkele langere doorgaande routes in combinatie met autovrije zones.

** Pluspakket hubs is niet alleen het realiseren van nieuwe P&R-locaties, maar ook het creëren van hubs met deelmobiliteiten bij OV-knooppunten.

Relatie met de woningbouwalternatieven

Mobiliteit en de woningbouwopgave hangen nauw met elkaar samen. Voor beide opgaven worden drie alternatieven onderzocht. In theorie leidt dit tot negen te onderzoeken combinaties. Om de onderzoekslast te beperken en zinvolle effectbepaling uit te voeren, worden de volgende combinaties onderzocht en hiermee de hoeken van het speelveld qua impact aangehouden:

Alternatief	3.500 woningen <i>Dreven, Gaarden, Zichten</i>	10.000 woningen	15.000 woningen
Vigerend beleid			
Transitie			
Sterk sturen op transitie			

Voor het alternatief met 10.000 extra woningen worden alle drie de mobiliteitsalternatieven onderzocht, tenzij uit het onderzoek naar 3.500 en vigerend beleid al blijkt dat dit daar niet past. Dan is onderzoek naar drie maal zo veel woningen met hetzelfde mobiliteitspakket niet meer nodig (de uitkomst is dan immers dat het nog zwaarder overbelast zal zijn).

Voor Dreven, Gaarden en Zichten is het alternatief 'sterk sturen op transitie' niet realistisch gezien de snelheid van deze ontwikkeling en bijvoorbeeld de tijdsduur voor aanleg van nieuwe OV. Wel kan uit onderzoek natuurlijk blijken dat het alternatief 'transitie' onvoldoende impact heeft en dus opgeplust moet worden. Voor het alternatief met 15.000 woningen wordt verwacht dat alleen met sterk sturen op transitie dit mogelijk is. Maar als terugvaloptie is het mogelijk wenselijk hiervoor ook te bekijken of het met het mobiliteitspakket 'transitie' ook mogelijk is. Dit wordt bepaald gedurende het onderzoek en verantwoord in het MER+.

Op basis van dit onderzoek naar de combinatie kan een Voorkeurspakket voor elk woningbouwalternatief opgebouwd worden.

Overige alternatieven en keuzes

Gedurende de totstandkoming van de Structuurvisie worden tal van keuzes gemaakt om de ambities en opgaven te behalen. Veelal zijn dit impliciete keuzes die al voortkomen uit eerdere beleidskeuzes of het ontbreken van kansrijke realistische alternatieven. In het MER+ wordt getracht ook voor deze overige keuzes inzichtelijk te maken, hoe deze afweging heeft plaatsgevonden. De verwachting is dat dit niet leidt tot grote alternatievenstudies (zoals voor de drie grote opgaven wel het geval is), maar meer tot verduidelijking van het keuzeproces.

5.3.2 Beoordeling van de keuzes van de alternatieven

Per thema wordt beschreven en beoordeeld of een alternatief een positieve of negatieve bijdrage levert aan de verwachte score van de referentiesituatie. De beoordeling vindt plaats op een meer traditionele manier met plussen en minnen (en zijn geen 'pluimgrafieken' gemaakt):

++	Kans op het optreden van een sterk positief effect ten opzichte van de referentiesituatie
+	Kans op het optreden van een positief effect ten opzichte van de referentiesituatie
0/+	Kans op het optreden van een klein positief effect ten opzichte van de referentiesituatie
0	Een neutraal effect ten opzichte van de referentiesituatie
0/-	Risico op het optreden van een klein negatief effect ten opzichte van de referentiesituatie
-	Risico op het optreden van een negatief effect ten opzichte van de referentiesituatie
--	Risico op het optreden van een sterk negatief effect ten opzichte van de referentiesituatie

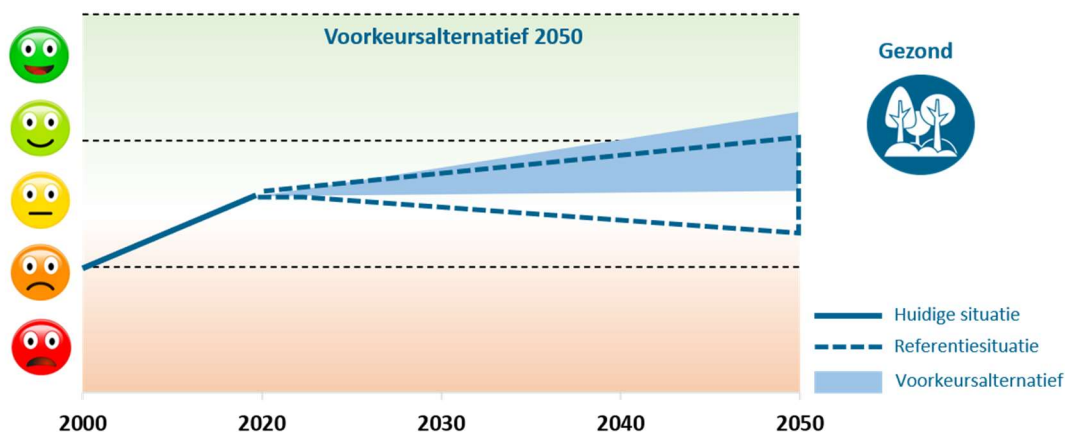
5.4 Het bepalen van een Voorkeursalternatief

Op basis van de beoordeling van de alternatieven kan een keuze gemaakt worden voor een Voorkeursalternatief waarin de gekozen alternatieven (en andere keuzes) samengebracht zijn. Dit Voorkeursalternatief is wat in de Structuurvisie als nieuw beleid en maatregelen wordt opgenomen.

5.4.1 Beoordeling Voorkeursalternatief

De effecten van het Voorkeursalternatief worden ook beoordeeld op de thema's (zie tabel 5.1 en 5.2). Veel van de effectbeschrijvingen zijn ontleend aan de eerder onderzochte alternatieven. Ook voor het Voorkeursalternatief wordt een beoordeling van plussen en minnen gegeven.

Daarnaast is voor het Voorkeursalternatief op basis van de beoordeling met plussen en minnen de impact op de verwachte ontwikkeling van het thema, zoals gepresenteerd bij de huidige situatie en referentiesituatie (de Leefomgevingsfoto van Zuidwest), gemaakt (zie figuur). In het voorbeeld zorgt het Voorkeursalternatief voor een verbetering van de verwachte situatie voor het thema gezondheid.

figuur 5-3 Beoordeling thema gezondheid van het Voorkeursalternatief 2050 (voorbeeld)

In totaal zijn er dan drie situaties die in één figuur met elkaar vergeleken kunnen worden:

- Huidige situatie 2020
- Referentiesituatie 2040
- Voorkeursalternatief Structuurvisie 2040

Toetsing aan de ambities voor Zuidwest

Na de beoordeling per thema wordt ook getoetst in hoeverre de gestelde ambities (zie bijlage I) gehaald worden. Per ambitie kunnen hiervoor meerdere thema's/indicatoren betrokken worden (zie bijlage II).

Conclusies en aanbevelingen bij het Voorkeursalternatief

Bij de beoordeling van de effecten van het Voorkeursalternatief uit de Structuurvisie worden diverse conclusies getrokken. Ook zijn er diverse mogelijkheden om effecten te versterken of juist te beperken. In de vorm van aanbevelingen worden diverse spelregels per thema en in het algemeen gemaakt. Deze kunnen helpen om gedurende de uitvoering van de visie de kwaliteit van de leefomgeving zo hoog mogelijk te maken en houden. Hier is een duidelijke link te maken met het monitoren van hetgeen onderzocht is en nader uitgewerkt wordt.

Ook is flexibiliteit en adaptiviteit van dit MER+ en de Structuurvisie van belang. Zo kunnen, nadat de Structuurvisie is vastgesteld keuzes in een later stadium mogelijk verder aangescherpt worden. Hierbij speelt monitoring een belangrijke rol. Wanneer blijkt dat ambities niet worden gehaald of dat maatregelen niet doelmatig blijken te zijn, moet de Structuurvisie worden aangescherpt. Immers, naar mate de Structuurvisie verder wordt vormgegeven, komt er steeds meer informatie en kennis beschikbaar.

Dit vraagt om flexibiliteit van zowel de Structuurvisie als het MER+. Richting 2040 kunnen de opgaves veranderen, net als de technologie en mogelijke oplossingen. Het MER+ moet er dus op gericht zijn om heldere en toetsbare kaders te scheppen waarbinnen een ontwikkeling zich kan voordoen. Wanneer de Structuurvisie op hoofdlijnen deze kaders heeft geschetst kan de invulling van opgaven nader vormgegeven worden binnen deze kaders.

Bijlage I - Opgaven per ambitie

Op basis van de ambities en algemene opgaven voor Zuidwest is een volledig overzicht van opgaven per ambitie uitgewerkt. Dit overzicht is hieronder weergegeven.

Zuidwest is een prettige en veilige wijk.

- Gedifferentieerd woningaanbod voor blijvers, stijgers en nieuwkomers
  - Woningaanbod dat doorgroeien en doorstromen mogelijk maakt
  - Levensloopbestendige woningen waar mensen langer zelfstandig kunnen blijven wonen
  - Meer differentiatie in woningtypologieën (egw, appartementen, ruimte voor alternatieve en collectieve woonconcepten)
  - In de transformatie- en herstructureringsfase de leefbaarheid voor de bestaande (of huidige?) bewoners centraal zetten.
- Aantrekkelijke en veilige openbare ruimte
  - Bewustwording en eigenaarschap bewoners vergroten
  - Veilige en aantrekkelijke woonomgeving ontwerpen
  - Realiseren van aantrekkelijke langzaam verkeerroutes en wandelroutes
  - Benutten en verbeteren van huidige groenvoorzieningen
  - Verbinden van de groenvoorzieningen
  - Openbare, toegankelijke en multifunctionele sportparken realiseren
  - Bij het ontwerp rekening houden met toegankelijkheid en doorrijdbaarheid voor hulpdiensten
- De voorzieningenstructuur is op maat naar behoefte en naar verzorgingsgebied (buurt, wijk of stadsdeel).
- Een aantrekkelijk vestigingsmilieu voor ondernemers, vooral in de zorg-, maak-, bouw- en logistiek sector.
- Alle woningen zijn voorzien van PKVW-goedgekeurd hang- en sluitwerk

Zuidwest is een wijk waar alle mensen zich thuis voelen en gekend worden in wat ze nodig hebben.

- Voorzieningenaanbod op orde (voor alle levensfasen)
  - Voor dagelijkse boodschappen zijn bewoners aangewezen op de bestaande winkelgebieden
  - Winkelgebieden worden multifunctionele centra, waar leisure, werken, ontmoeten, sporten, onderwijs, samenkomen.
  - Grofmazig(er) netwerk voor niet-dagelijkse boodschappen
  - Goede bereikbaarheid en toegankelijkheid van overige voorzieningen (zorg, welzijn, sport, recreatie, bibliotheek, wijkcentrum, huisarts, apotheek, cultuur, religie, etc.)
  - Voldoende kinderopvang, peuterspeelzalen, voorscholen
  - Speel-, sport- en recreatievoorzieningen voor kinderen en jongeren van verschillende leeftijden, passend bij de doelgroep
  - Netwerk van buurtcentra in de wijk
  - Jongerenvoorzieningen gericht op vergroten weerbaarheid, perspectief op sociaal-economisch vlak
  - Fijne en veilige ontmoetingsplekken voor verschillende doelgroepen, algemeen en meer specifiek ingericht op bepaalde doelgroep
  - Voldoende betaalbare ruimte om te ondernemen en te werken

- Weerbaarheid bestaande ondernemers vergroten door het verzorgingsgebied te versterken
- Aantrekkelijk buurt en wijkparken voor iedereen
  - Openbare, toegankelijke en multifunctionele sportparken realiseren
  - Georganiseerde en ongeorganiseerde mogelijkheden om te sporten, spelen en bewegen en werken
  - Gebruikskwaliteit voor verschillende doelgroepen en leeftijdsgroepen vergroten ('speelveiligheid', sociale veiligheid, verkeersveiligheid)
  - Benutten en verbeteren van het huidige groen voor wandelroutes
  - Verbindingen naar en tussen de parken verbeteren
- Het sociaal- en medisch domein zijn met elkaar verbonden
  - Ze weten wat er in de sociaal-medische keten speelt
  - Sociaal- en medisch domein³ kennen elkaar en verwijzen niet door, maar helpen mensen actief verder
- Zuidwest goed verbonden met centrum en omgeving

Zuidwest is een prettige plek om samen te leven.

- Een wijk met een sterke sociale cohesie
  - Maatschappelijke voorzieningen en welzijnswerk structureler maken en dus minder afhankelijk van tijdelijke subsidies
  - Minder probleemgericht, meer mensgerichte/sociale ondersteuning
  - Ruimte voor extra ontmoetingsplekken in verschillende vormen, voor georganiseerde ontmoeting en spontane ontmoeting. Ruimte voor ontmoetingsplekken waar activiteiten worden georganiseerd die ontmoeting tot stand brengen.
- Voorzieningen en openbare ruimte (buurtparken of pleinen) bieden verblijfs- en ontmoetingsmogelijkheden, zijn toegankelijk, overzichtelijk, veilig en op maat
  - Uitbreiding van ontmoetingsplekken, verschillende schaalniveaus
  - Meer bewegingsruimte, sportvelden van verenigingen toegankelijk en verbonden maken vanuit de wijk
  - Flexibele ruimtes in de plint (waar invulling kan komen terwijl de wijk verandert, ruimte voor sociale initiatieven)

Zuidwest is een goede wijk om op te groeien en te ontwikkelen.

- Voldoende onderwijslocaties (reserveren, uitruil)
- Goede kwaliteit onderwijs op basis-, voorgezet onderwijs en beroepsonderwijs niveau (goede leeromgeving)
- HAVO VWO school (of dependance) in Zuidwest vestigen
- Evenwichtige verdeling van kindcentra over de wijken (kindcentra: waar alle voorzieningen (opvang en leren) op één plek worden aangeboden)
- Aansprekend en onderscheidend onderwijs als trekker met taal/rekenen/digitale vaardigheden als smeeroelie
  - Energieacademie als inspiratie gebruiken voor ontwikkelen vergelijkbare concepten (zorg-werkt-academie)
  - Bedrijven en instellingen in de zorg en welzijn (cure & care) koppelen aan beroepsonderwijs en zo mogelijk doorontwikkelen tot campus
  - Verder versterken sportonderwijs en rol daarin voor sportcampus
  - Onderwijs koppelen aan andere thema's (social studies, lifestyle, muziek etc.)

³ sociaal = WMO, sportclubs, buurtsportcoaches, schuldenlab buurtcentra; medisch = eerstelijnszorg + artsen Leyweg (indien aansluitend bij projecten in de wijk)

- Stadsfaculteit als mogelijkheid creëren (bijv. MBO campus)
- Transitieopgaven en circulariteit koppelen aan onderwijs (net als energieacademie en Kennis- en Praktijkcentrum Energietransitie op de Tinwerf)
- Post-initieel onderwijs (een “leven lang ontwikkelen”)
- Goede stageplaatsen aanbieden door samenwerking praktijkonderwijs met bedrijfsleven
- Het realiseren van een educatief centrum gerund door een aantal samenwerkende onderwijsinstellingen waar vandaan de basis wordt geleerd in samenwerking met het bedrijfsleven waardoor ook MBO en HBO-stageplekken gecreëerd worden.
- Goede voorzieningen voor onderwijs, onderwijzers en leerlingen
  - Huisvesting
  - Sport en ontspanning
  - Experimenteerruimtes
  - Bereikbaarheid
- Er is voldoende ruimte voor sport, spel en ontwikkeling van jongeren.
  - Ontmoetingsruimten voor jongeren
  - Sportfaciliteiten voor jongeren
  - Leer-werktrajecten, koppeling
- Onderwijs groeit mee in de vernieuwing en verdichting van de wijk
- Plekken, (sport-)voorzieningen en netwerken (helpen) creëren waar potentiële drop-outs goed worden opgevangen
- Multifunctionele locaties of voorzieningen gericht op wegwerken achterstanden en bevorderen van gelijke kansen en perspectieven
- Voldoende ruimte voor ondernemers
  - Voldoende geschikte bedrijfsruimtes
  - Experimenteerruimtes voor ondernemers
  - Tijdelijke of flexibele bedrijfshuisvestingsconcepten
  - Woonwerkwoonwoningen
  - Goede aansluiting bij arbeidsmarkt door middel van koppeling onderwijs en bedrijfsleven
  - Versterken vestigingsklimaat door sterke profilering, betaalbare huisvesting én beschikbaarheid personeel
  - Opzetten ambachtsacademies om mismatch arbeidsmarkt deels op te lossen

In Zuidwest zijn de voorzieningen op maat en toegankelijk.

- Ruimte reserveren voor en ontwikkelen van voorzieningen voor een sterkere wijk economie
- Gedifferentieerder ruimteaanbod voor ondernemers;
  - Betaalbaar
  - Kwalitatief passend
  - Schakelbaar
- Sociale en maatschappelijke voorzieningenstructuur structureel en op maat, waarbij de Haagse referentienormen voor maatschappelijke voorzieningen het kwantitatieve vertrekpunt vormen voor de uitbreiding van het aanbod als gevolg van de woningbouwproductie en demografische ontwikkelingen. Deze voorzieningen zijn onder meer gericht op:
  - wegwerken achterstanden
  - verbeteren perspectief voor kansarmere bewoners
  - taal en cultuur
  - opvoeding en gezondheid

- Zorg- en welzijnsvoorzieningen passend bij behoefte buurt- en wijk
  - Gecoördineerd t.b.v. aanpak multi-problematiek
  - Georiënteerd op de keten
  - Volgens de 1-loket-gedachte
- Gedifferentieerder aanbod georganiseerde en ongeorganiseerde sport
  - Goede aansluiting op de behoeften uit de wijk
  - Met behoud van ruimte voor sporters uit andere wijken
- Passend aanbod speelvoorzieningen
  - Kwaliteit speelaanbod verhogen en verhogen van het aantal conform beleidsnormen
  - 20% hiervan is bestemd voor oudere jeugd
- Betere padenstructuur in een beweegvriendelijke omgeving

Zuidwest blijft een groene stedelijke wijk, die doorgroeit naar een duurzame, toekomstbestendige en gezonde leefomgeving.

- Zuidwest is en blijft groen
  - Verdichting leidt niet tot minder boomgroen i.v.m. schaduw/wind/leefklimaat, maar draagt juist bij aan groen door toepassing van groen op daken en aan gevels
  - Waardevolle groenstructuren (o.a. groene assenkruis) en bomen blijven gehandhaafd en worden waar mogelijk versterkt
  - Regionale waarde van de groenstructuur wordt gehandhaafd en versterkt
  - Er wordt duidelijk onderscheid gemaakt tussen gebruiksgroen en ecologisch groen
- Prettig verblijfsklimaat
  - Er wordt rekening gehouden met het gebruik van de natuurlijke elementen, zon/schaduw, ventilatie en wind in het ontwerp van de openbare ruimte
  - Droogte, wateroverlast, hittestress en windoverlast worden gereduceerd en waar mogelijk voorkomen
  - Geïntegreerde afvalinzameling
  - Reserveringen voor rustige plekken, ingericht met zitplaatsen
  - Extra schaduwgroen in gebieden die bekend staan om hittestress
- Gebiedsgericht waterbergingsysteem
  - Bufferen en opslag op eigen terrein
  - Materiaalgebruik is wateropvangend, -vasthoudend of -doorlatend
  - Ruimte voor waterberging, afkoppeling waterberging middels riolering
  - Nieuwe Waterberging draagt bij en oude waterberging gaat weer bijdragen aan de kwaliteit van de openbare ruimte ipv het fungeren als scheidslijn of achterkant.
  - Waterberging gaat weer bijdragen aan ecologische waterkwaliteit
- Natuur-inclusieve ontwerpen
  - Nieuwbouw en renovatie wordt zo ontworpen dat het niet alleen mensen, maar ook natuur huisvest.
  - (School-)pleinen minder verhard maken, bij nieuwbouw van scholen is realisatie van groen-blaue schoolpleinen het uitgangspunt
  - Nieuwe robuuste ecologische verbindingen realiseren
  - Grond en gebouw-gebonden groen toepassen
  - Groene en blauwe structuur op belevingshoogte (ooghoogte) meer kwaliteit geven
  - Hekken maken plaats voor heggen.
  - Natuurvriendelijk berm en groen beheer

- Circulaire economie
  - Circulair materiaalgebruik voor gebouwen en aanverwante onderdelen
  - Afvalstromen lokaal verwerken via afvalsorteerstations in de wijk
  - Kringlopen gekoppeld aan de sorteerstations om hergebruik te bevorderen
  - Na 2040 volledig circulaire levenscyclus
  - Voedselverspilling tegengaan, stimuleren en faciliteren van samenwerkingsverbanden tussen horeca, bewoners, initiatieven
- Terugdringen van de CO2 uitstoot
  - Heldere doelstellingen en eisen. Kwantitatieve ambities (BREEAM, GPR, BENG, Labels)
  - Samenwerking met ZKD om energie op te wekken/smart grid
  - Gebruik van duurzame warmtebronnen in de ondergrond en het water (aquathermie)
  - Ruimte voor voorzieningen zoals hoogspanningsstations en bijbehorende leidingtraces om de energietransitie mogelijk te maken
- Openbare ruimte draagt bij aan het energieneutrale landschap
  - Energiebesparende verlichting
  - Circulaire straatinrichting (circulaire bestrating waar mogelijk)
  - Opwekken van energie
  - Oplaadplekken tevens parkeerplaatsen voor fietsen, scooters en auto's
- Steun voor de transitie vanuit de wijken zelf
  - Noodzaak inzien vanuit samenwerking, niet eenzijdig opgelegd, uitbouwen wat er al is
  - Heldere handvatten en praktische oplossingen voor verduurzaming van woningen
  - Betaalbaar en in stappen, duidelijke routekaart maken
  - Inzet op duurzaamheid wordt gekoppeld aan inzet op structurele versterking positie bewoners (leer-werk & stageplekken, energieacademie) ook vanuit bestaande initiatieven
- Ruimte voor experiment en innovatie
  - Stadsmoestuinen etc. op tijdelijk braakliggende terreinen
  - Ruimte voor Pilots
  - Gemeente pakt een voorbeeldrol bij inzet op duurzaamheidselementen in haar projecten en opdrachten. Duidelijke boodschap formuleren en uitdragen
  - Maatschappelijk vastgoed wordt gerenoveerd naar BENG of ENG norm

Zuidwest geeft meer betekenis aan haar waardevolle en herkenbare buurten en plekken.

- Groenstructuur en openbare ruimte
  - Investeren in toekomstbestendige groenstructuur (o.a. met een strategisch bomenplan)
  - Bij vernieuwing van de buurten duidelijker onderscheid tussen wat openbaar, wat collectief en wat privé is
  - Meer programmering van de openbare ruimte (spelen, sporten, recreatie) en gebruikswaarde van het groen en de openbare ruimte verhogen
- Voorzieningen in het hart van de buurten versterken als identiteitsdrager en ontmoetingsplek van de buurt (voorzieningen, wijk economie, ontmoeten, sport, recreatie)
  - Wijkprofielen opstellen, duiden van de kracht en de identiteit van de wijken en de geschiedenis hiervan weer zichtbaar maken
  - De culturele diversiteit inzetten als kracht

- Verbondenheid en betrokkenheid stimuleren door goede, gemixte ontmoetingsplekken te creëren
- Differentiatie in lange lijnen, meer dynamiek, programmering en verblijfskwaliteit op de dwarsstraten Erasmusweg als belangrijke stadsontsluitingsweg. Met voorzieningen in de plint heeft het geheel tezamen een stedelijk karakter
- Melis Stokelaan als belangrijke OV-lijn, met veel voorzieningen rondom de haltes, maar met een groen karakter: een robuuste ecologische verbinding tussen De Uithof en het Zuiderpark
- Hengelolaan als groen/blauwe verbinding met goede brede fiets- en voetpaden.
- Meppelweg krijgt een belangrijke functie voor het OV met ruimte om gemengd stedelijk programma toe te voegen
- Leyweg en Dedemsvaartweg als belangrijke dwarsstraten, voor verschillende modaliteiten toegankelijk, met verschillende voorzieningen en programma's aan de straat
- Beresteinlaan en Vrederustlaan zijn belangrijkere ontsluitingsstraten met veel (onderwijs)voorzieningen
- Loevesteinlaan wordt groene laan, waarin de auto minder dominant aanwezig is en het oversteken is veiliger
- Lozerlaan komt deels verdiept, landschappelijk ingepast. Hengelolaan en Melis Stokelaan worden losgekoppeld van de Lozerlaan
- Cultuurhistorie en karakteristieke bebouwing
  - Herijking van de cultuurhistorische waardenkaart, regeling voor behoud en inpassen karakteristieke bebouwing en ensembles
  - Stimuleren van publieke voorzieningen in karakteristieke bebouwing, als identiteitsvormende plekken in de wijk
  - Behoud en versterken van de waardevolle (groen-)structuren van Zuidwest
- Rijke historie van Zuidwest inzetten voor het nieuwe, positieve imago van Zuidwest om interessante bestemmingen/trekpleisters te creëren
  - Popgeschiedenis uit Zuidwest meer zichtbaar maken (Popmuseum in Zuidwest?)
  - Een bestemming realiseren die de geschiedenis van het gebied goed neerzet, bijvoorbeeld een Dudokmuseum in Zuidwest of programma/invulling in de buitenruimte van het Zuiderpark
  - Sportgeschiedenis beter zichtbaar maken (ADO, sportcampus, e.a.)
  - Sport als belangrijk verbindend thema voor Zuidwest verder uitwerken, Haagse Sportkwartier verder vormgeven
  - De parels van de wijk in de schijnwerpers zetten, bouwen aan trots en hoop als een voort te zetten lijn uit het verleden
  - Lokale ondernemers in de schijnwerpers zetten, die bijdragen aan een veiligere buurt; voorbeeldige ondernemers in de spotlight
  - Ondernemers en handelsgeest in Zuidwest uitlichten; het is de wijk waar veel gedaan wordt en ondernemerszin heerst;
  - Interessante bestemmingen en trekpleisters goed bereikbaar maken voor langzaam verkeer en OV, zowel vanuit Zuidwest als vanuit de stad en regio

Zuidwest is een wijk waar bereikbaarheid en duurzame mobiliteit centraal staan.

- Aantrekkelijk en toegankelijk OV
  - Fijnmazig OV netwerk
  - Aantal overstappen voor belangrijke ov-routes beperken

- Fijnmazig fiets- en voetnetwerk, goede routes naar OV haltes
- Sociaal en fysiek veilige haltes en goede voorzieningen rondom haltes (reisinfo, bewegwijzering)
- Last mile oplossingen
- Betaalbaar, toegankelijk voor alle leeftijden, levensfasen, culturen en fysieke gesteldheden
- Kortere OV reistijden binnen Zuidwest en van Zuidwest naar het centrum en van Zuidwest naar centra in de regio
  - Goede ov-verbindingen/voorzieningen naar omgeving: strand, Rijswijk, Westland
  - Leyenburg corridor versneld aanleggen
  - Doortrekken lijn 4 richting Westland
  - Tangent Rijswijk – Kijkduin als vrijliggende busbaan aanleggen
  - Busnetwerk vormt verbinding tussen de lange lijnen
  - Juist praktisch opgeleide mensen reizen minder ver voor hun werk, en dus moet werk dichtbij (gebracht) worden door o.a. het OV. Goede verbindingen met gebieden met veel werkgelegenheid voor lager geschoolden zijn ook van belang: Westland en de Rotterdamse haven
- Goede OV verbindingen tussen de belangrijke bestemmingen in Zuidwest
  - Hub bij Haga ziekenhuis en De Uithof
  - Busstation Leyweg combineren met hub Haga
  - Goede verbinding tussen winkelcentrum Leyweg en Haga
  - Verbeteren OV bereikbaarheid sportcampus
- Goede en veilige fiets- en voetverbindingen
  - Netwerk realiseren van aantrekkelijke routes en uitbreiding sterfietsroutes en vrijliggende fietspaden (goed verlicht, goed onderhouden, gladheidbestrijding)
  - Uitbreiden en inpassen van goede en veilige fiets- en voetverbindingen die goed verlicht zijn en waar in de beplanting rekening wordt gehouden met de veiligheid en veiligheidsbeleving van de gebruikers
  - Meer snelle verbindingen tussen belangrijke voorzieningen, centra, werklocaties en plekken in de wijk
  - Realiseren van een metropolitane fietsroute richting Westland en goed aansluiten op stedelijk fietspadennetwerk
  - Goede aansluiting van het fietsnetwerk op de groen- en recreatiegebieden in de omgeving
  - Goede (bewaakte) stallingsmogelijkheden voor (elektrische) fietsen en scooters
  - Goede fietsvoorzieningen bij woningen
- Vergemakkelijken en stimuleren alternatief vervoer, combinatie van vervoermiddelen en efficiënte logistiek
  - Mobiliteitshubs in de wijken
  - P&R en P&B voor reizigers naar de stad en de kust
  - Stimuleren fietscultuur
  - Hiërarchie in wegennetwerk versterken en verduidelijken (sommige straten van de hoofdstructuur focus op auto, andere straten focus op OV/ fiets)
- Inrichting woonomgeving stimuleert en faciliteert duurzaam mobiliteitsgebruik.
- Inrichting openbare ruimte is zoveel mogelijk afgestemd op gebruik langzaam verkeer.
- Aangepaste opzet en inrichting wegenstructuur
  - Doorstroom van autoverkeer op hoofdontsluitingswegen moet voldoende zijn
  - Doorgaand verkeer niet door de wijk
  - Autoluwe straten op buurniveau
  - Alle straten zijn 30 km/u-straten behalve hoofdontsluitingswegen

- Belangrijke voorzieningen en bestemmingen moeten voor de auto goed toegankelijk blijven (ziekenhuis, Uithof, bedrijventerrein ZKD)
- Aangepast parkeerbeleid, met parkeerregime
- Ruimte voor elektrisch en innovatief vervoer bieden
- Ruimte voor innovatieve en collectieve parkeervoorzieningen bieden
- Ruimte van te vervallen parkeerplaatsen benutten voor andere functies (sport, groen, verblijven)

Bijlage II – Indicatoren per ambitie

ZUIDWEST IS EEN PRETTIGE EN VEILIGE WIIK.

IN ZUIDWEST ZIJN DE VOORZIENINGEN OP MAAT EN TOEGANKELIJK.

ZUIDWEST IS EEN WIIK WAAR ALLE BEWONERS ZICH THUIS VOELLEN EN GEKEND WORDEN IN WAT ZE NOODIG HEBBEN.

ZUIDWEST BLIJFT EEN GROENE STEDELIJKE WIIK, DIE DOORGROEIT NAAR EEN DUURZAME, TOEKOMSTBESTENDIGE EN GEZONDE LEEFOMGEVING.

ZUIDWEST IS EEN PRETTIGE PLEK OM SAMEN TE LEVEN.

ZUIDWEST GEEFT MEER BETEKENIS AAN HAAR WAARDEVOLLE EN HERKENBARE BUURTEN EN PLEKKEN.

ZUIDWEST IS EEN GOEDE WIIK OM OP TE GROEIEN EN TE ONTWIKKELEN.

ZUIDWEST IS EEN WIIK WAAR BEREIKBAARHEID EN DUURZAME MOBILITEIT CENTRAAL STAAN.

Over Antea Group

Antea Group is het thuis van 1500 trotse ingenieurs en adviseurs. Samen bouwen wij elke dag aan een veilige, gezonde en toekomstbestendige leefomgeving. Je vindt bij ons de allerbeste vakspecialisten van Nederland, maar ook innovatieve oplossingen op het gebied van data, sensing en IT. Hiermee dragen wij bij aan de ontwikkeling van infra, woonwijken of waterwerken. Maar ook aan vraagstukken rondom klimaatadaptatie, energietransitie en de vervangingsopgave. Van onderzoek tot ontwerp, van realisatie tot beheer: voor elke opgave brengen wij de juiste kennis aan tafel. Wij denken kritisch mee en altijd vanuit de mindset om samen voor het beste resultaat te gaan. Op deze manier anticiperen wij op de vragen van vandaag en de oplossingen voor morgen. Al bijna 70 jaar.

Contactgegevens

Monitorweg 29
1322 BK ALMERE
Postbus 10044
1301 AA ALMERE

E. tim.artz@anteagroup.nl

www.anteagroup.nl

Copyright © 2021

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronisch of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de auteurs.